

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2025. április 22–24.
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

**A prostitúció bűnügyi vonatkozásai a dualizmus kori Budapesten.
Szociális keretek és elkövetői szerepek a városiasodás tükrében**

Jelige: *pillangók*

2024. november

2025

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés.....	3
1.	<i>Módszertan, feldolgozott források.....</i>	<i>4</i>
II.	A nagyvárosi bűnözés kezdetei, kriminalitás	7
III.	A nők munkaerőpiaci helyzete a társadalmi változások tükrében, különös tekintettel a prostitúció jelenségére	10
IV.	A prostitúció szabályozása Budapesten	13
V.	Prostituált bűnözés a dualizmus kori Budapesten	18
1.	<i>A kriminalitás jellemzői a Budapest Főváros Levéltárában fellelhető források tükrében</i>	<i>20</i>
2.	<i>Lopás és orgazdaság</i>	<i>26</i>
3.	<i>Kerítés</i>	<i>29</i>
4.	<i>Magzatelhajtás</i>	<i>31</i>
VI.	A női bűnelkövetés jogi és társadalmi megítélése a feldolgozott adatok tükrében.....	32
VII.	Nem kívánt terhesség – törvénytelen gyermekek tragédiája.....	34
VIII.	Következtetések	38
IX.	Forrásjegyzék.....	40

I. Bevezetés

„Egy soha vissza nem térő, patetikus, szerelmes, művelt korszaka Magyarországnak, mikor a férfi regényhősök mellett a nők is igyekeztek regényhősnők módjára élni, szeretni, meghalni.” írja Krúdy Gyula a *Pest Rózsája* című kisepikai művében. A 19–20. század viharos és változó időszakában a szerelem valóban oly gyakran együtt járt az álmodással, hogy fiatal regényhősöknek is hihetnénk azokat a hölgyeket, akiknek történetei Pest-Buda városában megelevenedtek a kor polgárai számára? A dualizmus kori prostitúció jelenségét vizsgálva, fogalmazódott meg bennem a kérdés, hogy a korszak idealizált, romantikus képe mennyire volt eltúlzott a korabeli szerzők szemszögéből, és mennyiben fedte el a társadalmi problémák, például a szegénység és a nők kiszolgáltatottságának valóságát.

A vizsgált korszakban a prostituáltakat perifériára taszított, marginalizált csoportként lehetett tekinteni. A kettős megítélés alapjaként szolgált, hogy egyszerre testesítették meg a 19. és a 20. század fordulóját jellemző dekadenciát és a bűnös eredetű nőt, akiktől óvni kellett a társadalom tisztességes tagjait. Mindeközben a prostituált a férfi nem és az idősebb asszony áldozatává vált lányként is megjelent, akit meg kellett menteni attól, hogy a leánykereskedelem kizsákmányolt áldozatává váljon.

A prostitúció kutatása a feminista történelemírás és a kriminológia egyik kulcsfontosságú területét képezi, különösen a dualizmus időszakában, amely a 19. század végi dekadenciát testesítette meg. Ekkor a „kéjné” nem csupán erkölcsi és társadalmi kihívásokat szimbolizált, hanem egy új női társadalomkép megtestesítőjévé vált. A kutatás célja, hogy feltárja, hogyan formálták ezek a kérdések a modern társadalmi normákat és a női szerepeket, miközben hangsúlyos szerepet kap a prostitúció kriminológiai megközelítése. A prostituáltak, mint az önálló, kereső nő megtestesítői, a patriarchális társadalom peremére szorultak, és a kriminológia szemszögéből nézve gyakran egy olyan bűnözési ciklusba kerültek, amely a gazdasági és szociális marginalizációval összefonódva sodorta őket a bűn felé. Ez a kettős megítélés – a prostituáltak mint áldozatok és mint bűnelkövetők – alapvető fontosságú a prostitúció kriminológiai és társadalmi vizsgálatában, mivel ez tükrözi a patriarchális társadalom értékrendszerét és a nők társadalmi helyzetét. A kutatás ezen keresztül a prostitúciót nem csupán egy társadalmi jelenségként, hanem egy olyan bűnözési problémaként is elemzi, amely szoros kapcsolatban áll a társadalmi egyenlőtlenségekkel és a nők gazdasági kiszolgáltatottságával. A dolgozat kifejtett problémája az, hogy ha a prostituáltakat, mint csoportot önállóan vizsgáljuk a bűncselekményt elkövető nők esetében, akkor mi adatok szolgálhatnak további elemzések alapjául. Felmerül az is,

hogy egyáltalán lehetséges-e ezt a csoportot önálló bűnelkövetői kategóriaként értelmezni, és vizsgálni.

1. Módszertan, feldolgozott források

A prostitúció és az azzal összefüggő bűnelkövetés vizsgálatának kezdőpontjaként több szempont is az 1867-es évet, a kiegyezés esztendejét indokolta. Az Osztrák–Magyar Monarchia létrejötte nemcsak gazdasági és kulturális téren hozott változásokat, hanem jelentős hatással volt a jogrendszer fejlődésére is. A polgári állam megteremtésével meginduló kodifikációs folyamat ideális alapot nyújtott a kutatás számára. Ezzel párhuzamosan a hazai és nemzetközi szakirodalomban végbemenő büntetőjogtudományi és büntető jogalkotási fejlődés szintén gazdag forrást biztosított. A fejlődését számos kommentárral és különvéleménnyel gazdagította a büntetőjogi szakirodalmat. A források feltárása során alakult ki a kutatás időbeli kerete, amelyet 1867-től az I. világháború kitöréséig (1914) terjedő időszakra határoztam meg.

A kutatásom gerincét a Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltárában fellelhető, a jogszolgáltatás területi szerveinek iratanyaga képezte. A Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház, IV-X. kerületi Büntető Járásbírószági Fogház, Budapesti Királyi Büntető Járásbírószági Fogház, Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszéki Fogház, Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéki Fogház fogoly-rab és elítéltek törzskönyveinek feldolgozása büntetőjogi és kriminológiai szempontok alapján történt.¹ A rendelkezésre álló forrásokat irányított szempontok szerint dolgoztam fel, főként arra fókuszálva, hogy voltak-e olyan tipizálható bűncselekmények, amelyek kiemelten összefonódtak a prostitúcióval, játszott-e ezek elkövetésében bármilyen

¹ Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára, A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház (1947-től Budapesti Országos Büntetőintézet, 1951-től Budapesti Országos Börtön) iratai. Fegyenctörzskönyvek (továbbiakban MNL BFL VII. 101.c.)

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház (1947-től Budapesti Országos Büntetőintézet, 1951-től Budapesti Országos Börtön) iratai. Rabtörzskönyvek (továbbiakban MNL BFL VII. 101.d.)

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház (1947-től Budapesti Országos Büntetőintézet, 1951-től Budapesti Országos Börtön) iratai. Elítéltek törzslapjai (továbbiakban MNL BFL VII. 101.p.)

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéki Fogház iratai. Fogolytörzskönyvek (továbbiakban MNL BFL VII.102.a.)

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. IV-X. kerületi Büntető Járásbírószági Fogház iratai (továbbiakban MNL BFL VII. 103.)

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára, - Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Büntető Járásbírószági Fogház iratai. Fogolytörzskönyvek (továbbiakban MNL BFL VII. 104.a.)

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltár. A jogszolgáltatás területi szervei. Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszéki Fogház iratai (továbbiakban MNL BFL VII. 106.)

tényező – akár egy külső személy, akár a haszon szerzésének reménye. Kutatásom a társadalmi, valamint a jogi kérdések egyidejű elemzése folytán válhatott teljessé, ezért tárgyaltam részletesebben a foglalkozásnak az egzisztenciális vonatkozásait. Itt emelném ki, hogy a kutatásom során az alacsonyabb társadalmi státuszú, szinte már kivetett kéjhölgyek eseteit vizsgáltam, akiknek az anyagi és szociális lehetőségeik jelentősen eltértek a művész, politikus és az akkori közélet alakjait kiszolgáló társaikétól.

A korszakot és a női emancipációt, valamint a női életpályamodell változásait illetően több átfogó mű is született, melyek főként leírások tükrében és egy-egy egyedi eset kereteit körbejárva ismertettek női sorsokat. Gyáni Gábor munkáiban kiemelten foglalkozott a női életpályát meghatározó tényezőkkel. Ezen tényezők tükrében vizsgálta a nők munkába állásának hatásait, a műveltségi viszonyokban bekövetkező változásokat, és a nők családban betöltött szerepét, továbbá hiánypótló statisztikákkal illusztrálta a dualista társadalom értékeit.² A szociológia és a társadalomtudományok mellett, ugyanakkor különleges határterületet alkot a prostitúciós tevékenység társadalmi vetülete. Melynek jogi aspektusból való vizsgálata olyan társadalmi réteget tárt fel, melynek középpontja a prostituált mint bűnöző. Völgyi Réka kiemelkedő tanulmányában ismertette a prostituáltak által elkövetett bűncselekmények típusait, valamint kitekintést tett konkrét eseteken keresztül. Tanulmánya és korábbi publikációi hatással voltak arra a képre, ami a kutatásom kiindulópontjául szolgált.³

A bűnelkövetés, illetve az elkövetett cselekmények szankcionálása az vizsgált időszakban felívelő tendenciát mutatott. Mindenekelőtt az foglalkoztatott, hogy a központi bűnügyi statisztikák milyen gyakorisággal említettek nőket. Ezt követően fogalmazódott meg bennem a kérdés, hogy melyek lehetnek azok a bűncselekménytípusok, amelyek elkövetői között nagyobb arányban jelennek meg nők, így a társadalomtudomány által széleskörben kutatott prostitúciós tevékenység és a prostituáltak által elkövetett bűncselekmények felé vitt a kutatásom. A társadalomtudomány megközelítései rávilágítottak arra, hogy a prostituáltak gyakran kényszerhelyzetben éltek, és életkörülményeik miatt kényszerültek, legtöbbször megélhetési okokból bűnelkövetésre. Ezek az elemzések segítettek jobban megérteni a prostitúció és a bűncselekmények közötti összefüggéseket, valamint hozzájárultak a jogi és társadalmi válaszok

² Lásd: GYÁNI Gábor: *A nő élete*. Budapest, 2020. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

³ VÖLGYI Réka: "Az utcaszögletek mártírjai" prostituált képek a XX. század eleji Budapesten. *Clio Műhelytanulmányok*, 2020. 1. szám 5-80. p.

VÖLGYI Réka *Bordélytulajdonosok és bordélynyitás Budapesten a századfordulón*. 2021. Budapesti Levéltári Mozaikok (26). ISSN 2939-6921 <https://doi.org/10.56045/BLM.2021.26>

VÖLGYI Réka: Pest legszebb ágyasa és a Vörös Zsuzsa prostituáltgyilkosságok a bulvársajtóban. *Médiakutató*, 2023. tavasz XXIV. évf. 1. szám, 41-53. p. <https://doi.org/10.55395/MK.2023.1.3>

VÖLGYI Réka: *Élet a bordélyban*. Budapesti Levéltári Mozaikok, 2024/7. ISSN 2939-6921 <https://doi.org/10.56045/BLM.2024.7>

megfogalmazásához. Célzottan kutattam olyan adatokat és feljegyzéseket, melyek az elkövető, a bűncselekmény, valamint a korabeli hatályos szabályozás relációjában értelmezve, közelebb vittek a jogsértés és a prostituált élethelyzete közötti összefüggések feltárásához.

A kiegészítést követő időszak prostitúciót érintő jogi szabályozásának vizsgálatakor nem elhanyagolható az alvilág szerepe sem, amely a prostituáltak viszonylatában esetenként a bűnelkövetést is prognosztizálhatta. A kialakuló nagyvárosi atmoszféra vizsgálatkor, a társadalom rétegződését is meghatározó különböző nemzetiségi, felekezeti és családi háttérrel rendelkező csoportok jogi helyzetével és a velük kapcsolatos jogalkalmazási gyakorlatokkal érdemes volt foglalkozni. Ezen adatok vizsgálatának eredményei azért válhattak kulcsfontosságúvá, mert az ország etnikai sokszínűsége, különösen a nemzetiségi és felekezeti hovatartozás tekintetében egyéb szociológiai összefüggések bontakozhatnak ki. A statisztikák és az egyéni esettanulmányok áttekintése révén vált lehetővé a felmerülő kérdések megválaszolása.

A források feldolgozását követően rajzolódott ki az a statisztikai eredmény, miszerint a hatóságok tudomására jutó elkövetések viszonylatában túlsúlyt képeztek a vagyon elleni bűncselekmények és számottevően kevesebb élet elleni bűncselekményt követtek el a kéj nők. Emellett a magzatelhajtások és gyermekgyilkosságok feltűnően alacsony száma, melyeket a foglalkozási körben vizsgálni lehetett. A kutatásom alapjaként arra kerestem a választ, hogy milyen összefüggés volt a fogoly-és rabtörzskönyvekben ritkábban előforduló a prostitúciós tevékenységgel kapcsolatban gyakran említett bűncselekmények (magzatelhajtás, gyermek-és csecsemőgyilkosság) alacsony aránya valamint a statisztikai évkönyvekben szereplő, Budapesten kifejezetten alacsony, de a Pest megyei valamint az agglomerációban, de országos viszonylatban is regisztrált, kiugróan magas gyermekhalálozási ráta között.⁴

⁴ DR. JANIK Leonard: Az egyre növekvő érték – a gyermek (a csecsemőhalálozás elleni küzdelem múltja, jelene és jövője) In FORRAI Judit (szerk.) *Paradigmaváltás a tudományok, a technika és az orvoslás körében*. A Magyar Természettudományi Társulat tudománytörténeti kötetei (5). Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 59-73. pp. 61. p. <http://doi.org/10.23716/MTTT.5.2022.07>

II. A nagyvárosi bűnözés kezdetei, kriminalitás

Az 1867. évi kiegyezést követő gazdasági kiegyezés Budapestet a 19. század második felére új irányú fejlődési pályára állította. A település stratégiai szempontból kedvező pozíciót töltött be az Osztrák-Magyar Monarchiában, itt összpontosult a technikai, kulturális civilizáció és a művészeti élet. A gazdasági kiegyezés következményeként nagyarányú kül-és belföldi tőke áramlott a fővárosba, így Pest-Buda, 1873-tól kezdve Budapest ennek előnyeit felhasználva javította pozícióját az európai nagyvárosokhoz képest. A kétközpontú, kétfővárosú államban Budapest a császárváros méltó párjává növekedett. A történetírás ezt az amerikai-típusú fejlődésként jellemezte, amivel az amerikai nagyvárosok megjelenésében és térhódításában rapid módon végbement értékváltozásra és átstrukturálódásra utalt.⁵

A főváros geopolitikai helyzetét vizsgálva a korszakban kijelenthetjük, hogy annak az országon belül betöltött szerepe nagyban irányult a Balkán felé irányuló gazdasági, diplomáciai kapcsolatok kialakítására. Mivel Bécs a nyugati diplomáciát illetően hangsúlyosabb szerepet töltött be, így Budapest számára a keleti és déli irányú nyitás vált dominánssá, mely hangsúlyosan a Balkán felé megélénkülő aktív külpolitikában nyilvánult meg. A Nyugat-Európából érkező technikai modernitás, értékrend és a liberalizmus eszmerendszerének a keleti irányába való közvetítésében volt hangsúlyos szerepe Budapestnek. Emellett kiépültek azok az infrastrukturális feltételeket megteremtő intézmények, melyek a nagyvárosi életmodell elengedhetetlen részét képezték.⁶ Budapest konzekvensen a nyugati fejlődési minták, újdonságok (politikai, gazdasági, infrastrukturális, kulturális innovációk) közvetítését végezte a délkeleti területekre. Ugyanakkor hiányzott a saját, egyedi innovációk kifejlesztése ebben a folyamatban, mely a többi nagyvárost jellemezte és a közvetítő szerepből kifolyólag egyoldalúvá tette a város fejlődését.⁷ Ezt az ország peremvidékeiről a főváros felé történő belső migráció támasztotta alá, mivel az első népszámlálás alkalmával végzett mérés alapján a város lakosságát levetítve 1000 főre, 633 fő nem helyben született és 151 külföldről települt be.⁸

A népszámlálás adatai arra is rávilágítottak, hogy a lakosságot alapvetően két társadalomszervezési elv határozta meg, mely történeti és szociológia jelentőséggel bírt. Ennek leírására használták a *kettős-társadalom* kifejezést, mely rávilágított a városi lakosság társadalmának leképződésére. Két, egymással szervesen nem összekapcsolódó társadalmi

⁵ ENYEDI György (1992) „Budapest az európai nagyvárosi rendszerben”. *Tér és Társadalom*, 6 (3-4). pp. 5-14. 6.p <https://doi.org/10.17649/TET.6.3-4.250>

⁶ Az első magyar vasúti törvény (1836. évi XXV. tc.)

⁷ ANTAL Zoltán, BARTKE István: A Központi (budapesti) régió, mint funkcionális egység. In SZABÓ Szabolcs (szerk.) *Közép-magyarországi mozaik*. Budapest, 2009. Trefort Kiadó pp. 35-54. 39. p.

⁸ BELUSZKY Pál: Budapest és a modernizáció kihívásai. *Tér és Társadalom*, 6. 1992. 3-4. szám 17. p.

képződmény élt a fővárosban.⁹ Megkülönböztethetővé váltak a piaci típusú, már az osztályelv alapján szerveződő és az ettől alapjaiban eltérő rendi értékek alapján kialakult társadalmi rétegek¹⁰ Ez az együttélés abban is megnyilvánult, hogy az eltérő struktúrák érintkezése a kulturális és életmódbeli minták keveredését eredményezte. A piaci alapon szerveződő rétegek életmódjába beszivárogtak a rendi társadalom értékei és életmódjának elemei, például a nemesi és főnemesi címek megszerzésére irányuló törekvések.

A polgári értékek beemelése mellett, a vidékről a városba áramló munkaerő igazodott a munkahelyek gyors átrendeződéséhez. A mobiltás jellemzően a fiatal nők és férfiak migrációját eredményezte.¹¹ Budapesten – egy agrárország viszonylatában – kifejezetten felülreprezentált vált az ipari, gyári és közszolgálati lakosság. A városban a munkaképes korúak aránya 1900-ban 69 százalék volt, mely 10 százalékponttal magasabb, mint az országos átlag a vizsgált évben. A budapesti lakosság körében kiemelten magas volt az írni-olvasni tudás aránya (87,5%).¹²

A dualizmus korában Budapest társadalmi és gazdasági szerkezete jelentős változásokon ment keresztül, amelynek fő mozgatórugója a bevándorlás volt. A lakosság ilyen irányú növekedését a kiépülő közlekedési hálózat is segítette. A vidékről érkező tömegek nagy számban telepedtek le a fővárosban, amely az ország ipari és gazdasági központjává vált. A népességnövekedés nemcsak az urbanizációra, hanem a bűnözési mutatók alakulására is hatással volt.

A bűnügyi statisztikák szerint a nagyvárosokra jellemző bűncselekmények száma – például lopás, csalás, rablás – enyhe emelkedést mutatott, miközben az erőszakos bűnelkövetés aránya sem csökkent a modernizáció és az új rendészeti eszközök bevezetése ellenére sem. A főváros külső kerületeiben épült ipari létesítmények, valamint a gyárakhoz kapcsolódó infrastruktúra kiépítése egyfelől gazdasági fellendülést eredményezett, ugyanakkor a társadalmi feszültségeket is felerősítette. Az ipari munkásság növekvő keresete ugyan javította a megélhetési lehetőségeket, de egyúttal elősegítette a magasabb kriminogén kockázatú elemek megjelenését is.

Az urbanizációval járó gyors változások és a népességszaporulás a lakhatási körülmények romlásához vezettek, különösen a szegényebb rétegek által lakott területeken. A zsúfolt és egészségtelen bérlakások, valamint a nyomornegyedek nemcsak a közegészségügyet, hanem a közbiztonságot is veszélyeztették. A bűnözés vizsgálatának szempontjából az új városnegyedek létrejötte új szempontokkal szolgált. Ezen övezetek vizsgálatakor nyert értelmet a területi kriminológia, amely a kriminalitást az adott területre jellemző kulturális és gazdasági tényezőkkel

⁹ lásd 4. sz. jegyzet: Beluszky 1992, 17. p.

¹⁰ I. m. 17. p.

¹¹ PÉNZES János, SZILÁGYI Zsolt, KISS János Péter: *Az életminőség és a vándormozgalom hosszú távú területi összefüggéseinek vizsgálata Magyarországon a dualizmus korától napjainkig*, 4.p.

¹² lásd 4. sz. jegyzet: Beluszky 1992, 17. p.

összhangban értelmezi. Ezek a területek gyakran váltak az alvilági tevékenységek központjává, ahol az illegális tevékenységek rejtetten, a hatóságok számára nehezen hozzáférhető módon működtek.¹³ A nagyvárosba érkező fiatalok számára különösen nehéz volt a beilleszkedés a duális társadalmi struktúrába.¹⁴ Az iparosodás és a modernizáció hozta gazdasági fejlődés mellett a társadalmi mobilitás nehézségei feszültségeket eredményeztek, amelyek a bűnözési adatokban is tükröződtek.¹⁵ Az újságokban megjelenő híradások gyakran a bevándorlók kollektív megbélyegzéséhez vezettek, noha a statisztikai adatok ezt nem minden esetben támasztották alá. A Pesti Hírlap az 1869. évi lapszámában arról számolt be, hogy az alvidéken (Vajdaságban) annyi boltkiadás és erőszakos rablás fordul elő.¹⁶ „*Otthon nem lop, nem rabol, de meglopja szomszéd közösséget s minthogy a közösségi felelősök a legtávolabbi vidéken is ismerik egymást kölcsönösen — kiássák s kirabolják egymás falvait, hallgatólagosegyezséggel, hogy olyat nem visznek el amiért a kollektív felelős!*” Az újságíró kiemelte, hogy az elkövető ezt otthon (a saját falubéli közösségében) bezzeg nem meri véghez vinni.¹⁷ A megidézett újságcikk is illusztrálja, hogy a városiasodás lassabb ütemben ugyan mint Nyugat-Európában, de új bűncselekmény típusok megjelenését eredményezte. Ezek alatt értendő a kereskedelem és a gazdasági fejlődés körében tapasztalható dohányjövédéki kihágás, sikkasztás, vagy orgazdaság, amely bűncselekményeket sok esetben szervezeten, alvilági keretek között bonyolították le. Nem véletlenül merült fel a jogalkotó részéről a kétely, hogy mennyiben lehet ezeknek az új bűncselekményeknek a büntetőjog klasszikus értelemben vett eszközeivel elejét venni? Ebben a tárgykörben indult diskurzus a visszaesők megnövekedett számarányát illetően, mivel az igazságügyi statisztikák szerint a korszakban jelentősen megnőtt a visszaesők száma. A visszaesők relatíve magas száma pedig a szisztematikus bűnelkövetést sejteti/igazolja.

¹³ BORBÍRÓ Andrea, GÖNCZÖL Katalin, KEREZSI Klára, LÉVAY Miklós: *Kriminológia*. Budapest, 2019. Wolters Kluwer Hungary, 263. p.

¹⁴ PERÉNYI Roland: *A bűn nyomában: a budapesti bűnözés társadalomtörténete*. Budapest, 2012. L'Harmattan Kiadó, 117. p.

¹⁵ BORBÍRÓ Andrea, GÖNCZÖL Katalin, KEREZSI Klára, LÉVAY Miklós: *Kriminológia*. Budapest, 2019. Wolters Kluwer Hungary, 260. p.

¹⁶ MARUZSA, Zoltán: A Vajdaság mint történeti régió. *Közép-Európai Közlemények*, 1(1), 71–79. pp. 71. p.

¹⁷ Pesti Napló, 1869. december (20. évfolyam, 1869-12-17 / 289. szám)

III. A nők munkaerőpiaci helyzete a társadalmi változások tükrében, különös tekintettel a prostitúció jelenségére

A 19. század második felének vizsgálatakor a hölgyek szerepe és a társadalom által kialakított normák egyre inkább alkalmazkodtak a technológiai és társadalmi fejlődéshez. Az 1867 és 1918 közötti időszak munkaerőpiacának elemzésekor a statisztikai adatokat hívjuk segítségül. 1880 és 1910 között a fővárosban a kereső nők száma 1880-ban 62 624 főt tett ki, ez a szám 1910-re 172 079-ra nőtt, ami 174,8 százalékos növekedést jelentett.¹⁸ A fővárost vizsgálva látható, hogy milyen hatással volt a korai piaci kapitalizmus megjelenése és a polgárosodás érkezése a nők családon kívüli munkavállalására. A korai kapitalizmus budapesti koncentrációját vizsgálva fejthető vissza az ország peremvidégeit érintő elszigetelődés, amely további gazdasági és szociális folyamatokat eredményezett.

A kiegyezést követően fellendülő ipari, gyári szektor új lehetőségeket teremtett és felfevőpiacként szolgált a fiatal felnőttek számára. A hajadon lányok, akiknek sok esetben már fiatal korukban, a kényszer szülte körülményekből kifolyólag önálló lábra kellett állniuk, többnyire szintén az országon belüli áttelepülésre vonatkozó statisztikákat növelték. Tömeges belső migráció vált megfigyelhetővé, aminek elsődleges célpontja a főváros, ahol a kiegyezést követő gazdasági reformok összpontosultak.¹⁹ (lásd erről bővebben a II. fejezetet)

A gazdasági szektorok elemzésekor tisztázódhatott a nők munkaerőpiaci helyzete. Olyan ágazatok, mint a turizmus, a szórakoztatóipar vagy a szolgáltatási szektor, kiemelten igényelték a női munkaerőt. Az alacsony bérezés, a diszkrimináció vagy a bizonytalan munkakörülmények pedig hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a prostitúció akár egyfajta megélhetési stratégiává válhatott.

A női foglalkoztatottságot tekintve, a gazdasági szektorokban mért adatok elmaradtak az ipari és gyári szektor, a mezőgazdaságban dolgozók és a háziцselédek száma mögött. A korszak második felében fellendülni látszó textilipar vonzotta a fiatal munkaerőt a fővárosba.²⁰ A munkaerőpiac lassan kiszélesedő spektrumán megnyitotta az utat a kiskereskedelem és a szolgáltatóipar egyes területeit is a nők részére. Eladóként divatcikkeket áruló boltban, varrónőként, kofaként helyezkedtek el és emellett pincérnők, kávémérőnők és hotelek alkalmazottai között is javarészt nők tevékenykedtek. Ennek említése abból a szempontból lehet számunkra releváns, hogy a

¹⁸ MOLNÁR Olga: *A női munkaerők számának alakulása a székesfővárosban*. Budapest, 2020. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 11; 80; 90 p.

¹⁹ GYÁNI Gábor - KÖVÉR György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Budapest, 2001. Osiris Kiadó, 336-350. p.

²⁰ A vizsgált időszak konkrétan nem foglalkozik azzal a fellendüléssel, amelyet a hadiipar fejlesztése jelentett, de előrevetíthető, hogy a világháború kitörését követően az iparban foglalkoztatott nők száma 5 százalékos emelkedett. Lásd: Gyáni, 2020. 61. p. 3. táblázat

kávémérésekben, éttermekben, szállodákban dolgozó nők gyakran bűjtatott, titkos prostitúciós tevékenységet is folytattak.

A családi bérgazdaság megjelenése, a paraszti világban a családon belül átrendező viszonyok új szerepkört teremtettek a hajadon leányoknak. A női munkavégzésre vonatkozó számadatok a házasságkötéssel összhangban váltak értelmezhetővé, mivel rendszerint egy lánynak a házasságot megelőző időszakban nyílt lehetősége arra, hogy önálló, kereső tevékenységet folytasson.²¹ A munkaerőpiacon megjelent az egyedülálló, özvegy nőknek azon csoportja is, akik szintén kereső munkát vállaltak, ha anyagi helyzetük nem volt kielégítő a korábbi életszínvonal fenntartására vagy a megélhetésük kérdésessé vált a férj halála után. Ami a foglalkozási csoportokat illeti kezdetben ezek a vidéki nők és lányok a mezőgazdaságban helyezkedtek el. A családi munkaerő-allokációs stratégia átalakulását követően más szempontok kerültek előtérbe és kiemelt szerep jutott az anyagi okból történő elszegődésnek.

A századfordulón lezajló értékváltozás tükrében elengedhetetlen figyelembe venni azt a meghatározható struktúrábeli változást, amelynek eredményeképpen a családon belül átrendeződő viszonyok hatására ugyan a 16 évnél fiatalabb lányokat nagyobb eséllyel delegálták mezőgazdasági munkálatokra, de egyre növekedett azoknak a hajadon lányoknak a száma, akik elszegődtek és cselédként próbáltak szerencsét Budapesten. Nem kívánom részletezni a cselédnek való elszegődés aspektusait, de kétségtelen szempont volt az anyagi kalkulációk mellett, hogy még a házaseletet megelőzően beletanuljanak a házvezetés, a gyermeknevelés és a feleség szerepkörébe. Arról nem is beszélve, hogy nagymértékben növelte az esetleges férjhez menetel lehetőségeit és új mobilizációs csatornát nyitott meg a falusi lányok tömegei számára.

Míg a munkaerőpiac alapjaiban alakult át, prostitúció a boldog békeidők korszakában a civilizált társadalommal szembenálló, deviáns magatartásformaként élt a polgári közvélemény tudatában, és összefonódott a kriminalizáció, szegénység, csavargás folyamatával. A hatóságok számára a prostitúció kezelésének két útja látszott járhatónak. Az abolicionista megközelítés alapján a kéjalgés teljes mértékű tiltása, és a kéjalgésen kapott hölgyek elzárása lett volna a megoldás. Az időben később kialakuló reglementációs modell pedig a prostitúció legalizálását jelentette, mely hatósági keretek közé terelte a volna tevékenységet. A megengedő szabályozás a bordélyok működését kiemelte a nyilvánosság és a polgár számára látható tevékenységi körből, tudatosan szegregációs elemeket építve a szabályozásba. Egy misztikummal teli világba zárta a kéjhölgyek működését, amelyet a rendőrhatalom erkölcsrendészeti alhivatala teljes kontroll alatt tarthatott és saját módszereivel uralt. Így a prostitúció szereplőinek tevékenysége „céhes”

²¹ GYÁNI 2020. 60. p.

formában folyhatott, meghatározott városrészekre korlátozva, melyek csak azok számára nyíltak meg, akik a budapesti éjszakai életben, ilyen szórakozást kívántak keresni.²²

A fogoly- és rabtörzskönyvek státusz/foglalkozás rovatában szerepelt cseléd lány, varrónő, szolgálólány, mosónő, de akadt pincéernő, illetve nevelőnő foglalkozású kéjhölgy is. A rendelkezésre álló források és dokumentumok több esetben utalnak arra, hogy szép számban voltak a kéjelgést titokban folytatók. Az engedéllyel vagy engedély nélkül dolgozók számát erősen befolyásolták a szabályozások változásai. A prostitúcióként definiálható megélhetésszerű tevékenység folytatása a 19. századot megelőzően nem tartozott a munkaerőpiac társadalom által is elfogadott foglalkozásai közé. A női test értékesítésének és megélhetési forrásként való fogalmi megjelenése újradefiniálta a munkavégzést, a nemek és életkorok egymáshoz való viszonyát a korábbi társadalmi képlethez viszonyítva.²³ Az államnak is új feladatot jelentett, hiszen foglalkoznia kellett a szabályozatlan női szexualitással együtt járó járványos betegségek terjedésével, az ennek kapcsán kialakuló egészségügyi helyzet kihívásaival. A házasságon kívül létesített nemi kapcsolatok komoly veszélyt jelentettek a civilizált és magát polgárosodónak nevező társadalomra.

²² FORRAI Judit: A budapesti prostitúció szabályozásának kezdetei. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából* 27. kötet. Budapest, 1998. 94. p.

²³ GYÁNI Gábor: Könyörületesség, fegyelmezés, avagy a szociális gondoskodás. *Történelmi Szemle*, 1999. 1-2. szám 57-84. p.

IV. A prostitúció szabályozása Budapesten

A bordélyrendszer és a prostitúció kérdéskörében az I. világháború kezdetéig nem született átfogó, az ország területére egységesen kiterjedő szabályozás. A fővárost illetően a helyi rendeletalkotás körében valamelyest egy zártabb keretrendszert meghatározó szabályrendeletnek az 1867. évi szabályrendelet tekinthető, amely által a jogalkotó legalizálta és a bordélyházak falai közé zárta a prostitúciós tevékenységet. A rendelet, ahogyan Szentkirályi főpolgármester által kiadott indoklásban is olvasható alkalmas volt arra, hogy *„vétek szentelen gyakorlásából eredendő közbotrány elkerültesse, másrésről a közegészség veszélyei lehetőleg elháríttassanak.”*²⁴

A hatósági szabályrendeletek megalkotása során a jogalkotó a közszemérem, a közerkölcs és a közegészségügy hármásának összehangolását tűzte ki. A szabályrendelet öt részben szabályozta a bordélytulajdonosok, a kéj nők és az orvosok teendőit annak érdekében, hogy a rendszer folyamatos működtetését biztosítsa. A szabályrendelet gyakorlatban történő érvényesülése mellett, nem lehet említés nélkül hagyni, hogy a jogalkotó az 5. §-ban a bordélyházak számát Pest-Buda teljes területére vetítve negyvenben határozta meg, azzal, hogy e szám a *„városrészekre lehetőleg aránylagosan felosztandó”*. A méltán híres bordélyok mellett, melyek tulajdonosai között a közéletben is ismert hölgyek tűntek fel, a meghatározott számot túllépve, 48 bordélyház rendelkezett engedéllyel a város területén. Az eloszlásukat tekintve pedig egyértelműen a főváros belső kerületei voltak érintettek, melyek VI., a VII. és a VIII. kerület. A Duna budai oldalán is kialakultak azok a városrészek, melyek otthont adtak a prostitúciónak mint a Tabán és a Krisztinaváros.²⁵

²⁴ FORRAI Judit: Munkaidő-szabadidő a mulató Budapesten a 18. század végén. In: SASFI Csaba (szerk.): *A társadalomtörténet-írás helyzete hazánkban. Ipar és társadalom a 18-20. században. - A Hajnal István Kör-Társadalomtörténeti Egyesület 10., jubileumi konferenciájának előadásai. Salgótarján, 1996. augusztus 22-23. Salgótarján-Budapest, 2003. Hajnal István Kör - Nógrád Megyei Levéltár - Budapest Főváros Levéltára, 295-306. p.; 298. p.*

²⁵ MIKLÓSSY János: *A budapesti prostitúció története*. Budapest, 1989. Népszava Kiadó Vállalat, 52. p.

A valós probléma ott vált tetten érhetővé, hogy szimultán működtek a bordélyban dolgozó kéj nők, akik gyakoribb orvosi vizsgálaton estek át és a magánkéj nők, akiknek a működése nem állt hatósági ellenőrzés alatt. (A szabályrendelet III. részének 2. §-a alapján, a kerületi főorvosok minden, a kerületében tartózkodó kéjhölgyön köteles voltak vizsgálatot végezni a magas fertőzésveszélyre tekintettel.) A szabályrendelet bordélytulajdonosok és a kéjhölgyek viszonyát szabályozta ugyan, de az egyre terjedő bujakórt illető problémával nem foglalkozott, vagyis a közegészségügy egyik legjellemzőbb problémájával nem törődött. Így a jogalkotó várakozásával ellentétben a szifilisz terjedésének visszaszorítását nem valósította meg. A bujakór társadalmi kezelésének programját egy 1876. évi törvénycikk foglalta keretbe. A törvény szerint a bujakóros betegek gyógykezelését kötelező elrendelni, amennyiben a diagnózis felállításra kerül.²⁶

A közegészségügyi törvény 91. szakasza a kéjbetegség rendezését rendeleti szabályozás körébe utalta. Elsőként, ami már kifejezetten a bordélynyitás, a kéj nők, illetve a bordélytulajdonosokra vonatkozó keretrendszer jelölte ki, az a pest-budai 1867. évi *Szabályok a kéjbetegségről, bordélyházakról és kéjhölgyekről* volt.²⁷ Az említett szabályrendelet a bordélynyitást csak olyan hölgy számára engedélyezte, aki írásban és megfelelően megindokolt kérelemmel fordult a budapesti rendőrfőkapitánysághoz. A kérelmet azt követően továbbították a városi tanácsnak. A Fővárosi Levéltár gyűjteményében fennmaradt kérelmek is bizonyítják, hogy a bordélynyitási kérelmek összefüggésben álltak a kérelmező anyagi helyzetével és a nők által vállalható munkalehetőség limitált számával. Lichtenfeld, pesti lakos 1884-ben folyamodott bordélynyitási engedélyhez. Az

²⁶ 1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügyi rendezésről 89-91. §

²⁷ Szabályrendelet a bordélyügyről (837/1884)

ő kérelme szolgált a vizsgálódás alapjául.²⁸ Lichtenfeld Fáni kérvényében olvasható, hogy „*a fent jelölt házban (Aggteleki utca 17.) önálló lakosztállyal bírok*”, az indoklás összhangban áll a rendelet 2. §-val, miszerint a házban, saját háztartásbeli egyéneken kívül más nem lakhat. A rendelet 17. §-a közerkölcs megóvásáról rendelkezik, mely alapján „*a bordélház utcára nyíló ablakai egész napon által befüggönyözve tartassanak*”, melyet a kérvény azzal támaszt alá, hogy „*a lakás akképp van berendezve, hogy a látogatók senki által nem láthatóak*”. A rendelet alapján bordélytulajdonos madam csak olyan nő lehet, aki a 30. életévét betöltötte és korábban nem volt a hatóság által fenytve. Ezt a kérelemben Lichtenfeld Fáni a 2. melléklettel bizonyítja, illetve kiemeli, hogy „*magam viselete kifogás alá nem esett, büntetve sohasem voltam s 2 éve folytatom ez üzletet.*” Ebből kiderült, hogy már rendelkezik a megfelelően kiépült ügyfélkörrel és ismeri a prostitúciós tevékenységet.

A prostitúció szabályozása kapcsán a jogalkotó jogi és erkölcsi alapon kívánt fellépni a közerkölcs romlása ellen. Ennek egyik tipikus megnyilvánulása volt, hogy szigorú helyszíni korlátozásokat vezettek be a bordélyházak elhelyezkedésére vonatkozóan városszerte. A közerkölcs érdekében a szabályozás előírta, hogy a bordélyházat nem lehetett olyan helyen nyitni, ahol iskolák, templomok vagy egyéb közintézmények voltak a közelben. Ezekkel az intézkedésekkel a hatóságok igyekeztek minimalizálni a jelenség láthatóságát, ezzel korlátozva annak a társadalmi normákra gyakorolt káros hatását, védve a közösségi erkölcsöket és elhatárolva a „veszélyeztetett” csoportokat. (A keretrendszer egybevágott azzal a koncepcióval, mely azt állította, hogy akik bordélynyitásra adják a fejüket, szintén erkölcsileg romlotta és nem kívánnak tisztességes munkát végezni, mint azok a kéj nők, akik a szexuális szolgáltatást közvetlenül, a saját testük áruba bocsátásával nyújtják.²⁹)

A rendelet 18. §-a érdekes mind a büntetőjogi, mind perjogi oldalról. Eszerint „*[a] bordélytulajdonos házában lakó egy-egy nőnek 20 forinton felül nem hitelezhet, ellenkező esetben, ha a nő tőle távozik, ezen az összegben felüli követelését rajta csak rendes per útján keresheti; ellenben a távozó által használt ruhadarabokat neki kiadni köteles.*” A paragrafust vizsgálva a jogalkotó céljának tekintette a kéj nők érdekeinek védelmét, a bordélytulajdonos madam-mal szemben. Erre szükség is mutatkozott, tekintve, hogy gyakori esetnek számított, miszerint a bordélyház első hölgye, úgy kívánta biztosítani a prostituált „házhoz való hűségét”, – illetve a saját

²⁸ 1884. Budapesti Rendőr-főkapitányság Rendészeti Szervek iratai. Igazgatásrendészeti iratok. Iratminta gyűjtemények MNL BFL VI.15.f.3. 2. doboz, 1. sz. dokumentum. Lichtenfeld Fáni kérvénye

²⁹ VÖLGYI Réka: Bordélytulajdonosok és bordélynyitás Budapesten a századfordulón. In: *Budapesti Levéltári Mozaikok* 2021. 53. szám. 2. p. DOI: <https://doi.org/10.56045/BLM.2021.26>

maga állandó bevételét – hogy mielőtt a hölgy megkezdte volna a tevékenységet két-háromszorosan ékszerekkel, ruhákkal látta el, aminek az árát „természetes” később kellett kifizetnie.

A közegészségügy rendezéséről szóló rendelet mellett, ami már büntetőjogi szempontból is releváns, azt a kihágásokról szóló büntető törvénykönyv összegezte.³⁰ A prostitúció, mint potenciálisan büntetendő jelenség a 81. szakaszban tűnik fel, a VII. fejezetben, mely a közrend és a közszemérem elleni kihágások összessége. A törvénycikk mindössze arra az esetre állapít meg szabályt, amennyiben *kéj nők, a kik a reájuk vonatkozó hatósági szabályokat meg nem tartják: egy hónapig terjedhető elzárással büntetnek.*³¹

Visszaulva az előző gondolatmenetre, az a kéj nő, aki már a bárca kiváltását követően adósságot halmozott fel a madámnál, valamint köteles volt fizetni a szoba bérlésének árát, szorult anyagi helyzetbe kerülhetett. Ebből a szituációból nemigen jelentett kiútat az sem, ha a napi meghatározott kuncsaftszámot meghaladva dolgozott, ezzel minél inkább kizsákmányolva a saját testét. Az egyes egyéni sorsok kényszer szülte helyzeteket tükröznek, mely alátámasztja, hogy pszichésen és anyagilag is kihasznált lányok nem riadtak vissza a lopás, orgazdaság, sikkasztás vagy a csalás elkövetésétől sem. Ezek mögött a gazdasági szempontból is értékelhető bűncselekményeknek elsősorban a pénzszerzés motivációja állhatott. Gyakorta számolnak be a korabeli sajtóorgánumok esetekről, amik az részletezik, hogy a kéj nő által elkövetett bűncselekmény áldozata az a férfi, akinél jelentősebb mennyiségű készpénz volt található. A kéjhölgyek, miközben a fizető vendéget szóval tartották, elemelték a zsebében lévő pénzt. A korabeli tudósítások szerint természetesen mindig ügyeltek rá, hogy csak akkora összeggel károsítsák meg a kuncsaftot, amiről a kótyagos fogyasztó vendégnek később annyi emléke maradt, hogy fizetéskor rosszul adtak neki vissza vagy elhagyta pénzének egy részét a pesti éjszakában.³²

Az 1884. évi budapesti *Szabályrendelet a bordélyügyről* alapvetően átalakította a prostitúció szabályozását Magyarországon, ezzel lezárva a korábbi, „céhes” korszakot. Az új rendelet célja az volt, hogy mérsékelje a titkos prostitúció jelentette társadalmi és egészségügyi veszélyeket. A szabályozás hatására a bordélyházak száma fokozatosan csökkent, mivel sok nő a magánkéj női státusz nyújtotta lehetőségeket választotta. Emellett a prostitúció hagyományos helyszínei is átalakultak: a bordélyokat egyre inkább felváltották a garniszállók, szállodák, mulatók és kávéházak, amelyek új központjai lettek az iparágnak. A rendőrségi ellenőrzés jelentősége csökkent, és a szabályozás inkább az egészségügyi szűrésekre és a betegek kezelésére helyezte a hangsúlyt. Ez összhangban állt a megváltozott szexuális szokások és a nemi betegségek terjedése

³⁰ 1879. évi XL. törvénycikk, a kihágásokról

³¹ 1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról 81. §

³² SZÉKELY - TÁBORI 2015. 29. p.

közötti összefüggések felismerésével. Ezt követően Rudnay Béla, rendőrfőkapitány 1900-ban bocsátott ki rendeletet, amelyet az 1884-es kiegészítésének szánt, de ezt a belügyminiszter érvénytelenítette.³³ A székesfőváros törvényhatósági bizottsága legközelebb 1907-ben kívánta rendezni a prostitúció jelenségét. A szabályrendelet a modern jogfelfogás szellemiségében született és a korábbi rendeletekkel ellentétben a kéj nők jogainak és érdekeinek védelmére is hangsúlyt fektetett. Részletezte, hogy amennyiben egy nőt pusztán az anyagi szükséglet készítet a bárca kiváltására, számára a tisztességes módon való megélhetéshez segítséget kell nyújtani. A korábbi nagyarányú visszaélések elkerülése érdekében pedig szigorúbb szabályozásokat állapított meg a bordélytulajdonos madam és a bordélyban foglalkoztatott kéj nő viszonyát illetően. A kéj nők keresetének egy része továbbra is megillette a madame-ot, de a keresetnek $\frac{1}{4}$ -e felett feltétlenül a kéj nő rendelkezett. A rendelet paragrafusai pedig a kéj nőknek a bordélytulajdonos irányába fennálló egzisztenciális függőségi viszonyának felszámolása érdekében megtiltotta, hogy a tulajnok a kéj nők keresetének terhére kölcsönt nyújtsanak.³⁴ A bordélyházak megszüntetését az 1927. évi belügyminiszteri körrendeletől számíthatjuk, amely kimondta, hogy újabb bordélyrendelet nem adható ki, a meglévő engedélyeket pedig 1928. május 1-ig vissza kellett vonni.³⁵ Ez volt az első, az egész ország területén hatályos prostitúció- és bordélyügyi rendelet.³⁶

³³ 9.465/1900. Rendelet a kéjelgésügy szabályozására

³⁴ 881-1008/1907. Szabályrendelet a prostitúcióról

³⁵ 1927. évi 160.100/1926. számú belügyminiszteri körrendelet (A prostitúció szabályozásáról)

V. Prostituált bűnözés a dualizmus kori Budapesten

Dolgozatom központi problémaköre, hogy amennyiben a prostituáltakat, mint csoportot kiemelem a bűncselekményt elkövető nők köréből, milyen adatokkal lehet új eredményekre jutni? Egyáltalán vizsgálható-e különálló bűnelkövetői csoportként ez a kör? A kérdés azért is releváns, hiszen a vizsgált korszakban a nők, különösen a prostituáltak bűnelkövetőként való kezelése is változásokon ment keresztül. A Csemegi-kódex jelentős fordulópontot hozott a magyar jogrendszerben, hiszen a nők és férfiak által elkövetett bűncselekményeket egységes elbírálási keretbe helyezte.

A Csemegi-kódex e tekintetben tükrözte a korszak modernizációs törekvéseit: a büntetőjog egyenlően és objektíven alkalmazkodott a bűncselekmények természetéhez, az elkövetőtől függetlenül. Ez részben a korabeli társadalmi fejlődésnek, a polgárosodásnak és a jogi reformoknak köszönhető, amelyek a nemi különbségek jogi kezelésének korlátozására törekedtek. A nők, beleértve a prostituáltakat, tetteikért a cselekmény súlyosságának megfelelő büntetést kaptak. A források nem tartalmazznak olyan utalást, ami arra engedne következtetni, hogy a jogalkalmazó bírói fórumon a foglalkozásbéli különbségek teret nyertek volna. Nemes egyszerűséggel a bíró, az ítélet kiszabásakor nem foglalkozott azzal, hogy a hölgy mivel kereste a kenyerét.

A 19. század közepén kezdte el ugyanakkor a kriminológusokat foglalkoztatni, hogy mitől mutatnak eltérést a női bűnözési statisztikák. A nemi alapon történő elválasztás mögött meghúzódó tényezők vizsgálata által árnyalódott a kép az elkövető jelleméről, karakteréről és pontosabban behatárolhatóvá tette a bűnelkövetés motivációja. A nők esetében a kisebb értékű lopások és a vagyon ellen irányuló bűncselekmények domináltak.³⁷ Amennyiben élet elleni bűncselekményről beszélünk, inkább korábbi traumákból fakadó lelki vagy korábban tapasztalt szexuális trauma hatása volt megfigyelhető meg a bűnelkövetés mögött.

Különböző tudományágak bűnelkövetői alakzatok és a statisztikák mentén kiemelten foglalkoztak a nővel, mint bűnözővel és magával a prostituálttal, mint a női bűnözők közül kiemelt alannyal. Révén, hogy a 19. századi szabálykeretek több országban is a bűn elkövetésének egyik fázisának, az alvilágba való „belépésnek” titulálta a prostituálódást. A korszakban ismert Cesare Lombroso a biológiai determinizmus alapjaira építette fel nézeteit és szempontrendszerét, de azt még ő is alátámasztotta, hogy a gyermekkori elhanyagoltságnak hatása lehet a későbbi

³⁷ MNL BFL VII. 101.c. MNL BFL VII. 101.d. MNL BFL VII. 101.p. MNL BFL VII.102.a. MNL BFL VII. 103. MNL BFL VII. 104.a. MNL BFL VII. 106.

prostituálódásra majd ezt követően, és ezzel párhuzamosan, azon leánygyermek, akikkel kevésbé törődtek hajlamosabbá válhatnak, hogy lopást, sikkasztást kövessenek el.³⁸

Míg Lombroso a biológia és testi jegyek vizsgálatára alapította megfigyeléseit, a szakirodalomban az általam is vizsgált korszakban a társadalmi és szociológiai változások szerepének is hangot adó nézetek is teret nyertek. Buza László a 20. század elején az önfenntartás és a megélhetési okokra vezette vissza a vagyon ellen elkövetett bűncselekmények látható megugrását. Buza gondolatmenete összhangban áll Bíró már korábban kiemelt érvelésével, amely szerint a prostituált már akkor a bűn útjára lép, mikor testét áruba bocsátja.³⁹ A kiindulópont, melyre Buza is hivatkozik, hogy ha egy nő ezt a foglalkozást űzi sokkal nagyobb annak az esélye, hogy külső körülmények olyan kényszerhelyzetet teremtsenek, amely prognosztizálja az egyéb bűncselekmény elkövetését. Ugyanakkor ennek ellenkező mintájára is van precedens, miszerint valamilyen vétség elkövetése folytán kényszerül magát prostituálni.⁴⁰

A századfordulón kialakult kép a bűnt elkövető nőről igen bonyolult és sokrétű volt, amit a különböző tudományterületek – mint a társadalomtudományok, szociológia, kriminológia és biológia – megközelítései is tükröztek. Ezek a diszciplínák mind más szemszögből próbálták megérteni, hogy miért válik egy nő bűnelkövetővé, és mi motiválja őket ezekre a cselekedetekre, különösen a prostitúcióval összefüggésben. Azonban, bár a tudományos megközelítések különbözőképpen magyarázták a női bűnözést, egyértelmű és konszenzuson alapuló válaszokat nem találtak.

Csak a komplex szemléletmód ad lehetőséget arra, hogy a bűnözés és a prostitúció jelenségét ne csak egy-egy aspektusra korlátozva, hanem szélesebb társadalmi, gazdasági és kulturális összefüggéseiben vizsgáljuk. A különböző tényezők – mint a társadalmi nyomás, a gazdasági kényszer, a biológiai hajlamok, valamint az egyéni és csoportos motivációk – együttes értelmezése adhat ki egy olyan összetett képet, amely segíthet jobban megérteni a nők által elkövetett bűncselekmények mögötti folyamatokat.

Mindezek alapján a kérdés, hogy a prostitúció és a bűnelkövetés szoros kapcsolatban áll-e egymással, vagy hogy a prostitúció előre meghatározza-e a bűnözésre való hajlamot, továbbra is nyitott maradt. Nincsen konszenzus a kérdésben, mivel mindkét oldal megalapozott érvelésre tudott alapítani. Megállta helyét az az érvelés, hogy a prostitúció gyakran a társadalom peremére

³⁸ SZABÓ Anna: A női bűnözés az újabb kriminológiai irodalomban. In: JUNG E. Eszter (szerk.): *Büntetőjogi Tanulmányok XIII. kötet*. Budapest, 2012. 111-133. p.

³⁹ BUZA László: A női kriminalitás. *Husodik Század*, 1908. 2. szám. 15-24. p.

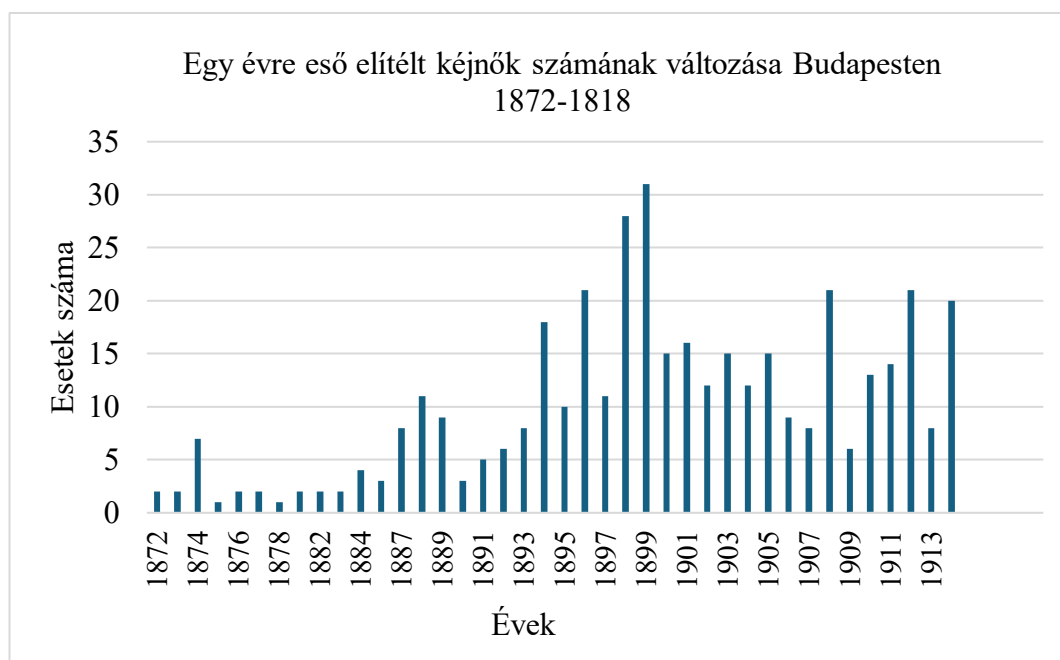
⁴⁰ VÖLGYI Réka: Az utcaszögletek mártírjai" prostituált képek a XX. század eleji Budapesten. *Clio Műhelytanulmányok*, 2020. 1. szám 5-80. p.

sodort nők kétségbeesett válasza a gazdasági és társadalmi kiszolgáltatottságra, és ebből következően hajlamosabbak bűncselekményeket elkövetni. Ellenkező esetben, a prostitúció és a bűnelkövetés nem szükségszerűen függött össze, és a prostituáltak kriminalizálása inkább a társadalmi előítéletek és a jogi szabályozások következménye, mintsem a bűnözői hajlam megnyilvánulása.

1. A kriminalitás jellemzői a Budapest Főváros Levéltárában fellelhető források tükrében

Kérdéseimre elsősorban a Budapest Főváros Levéltárának dokumentumai között kerestem a választ. Ennek során az elérhető adatok többségének feldolgozására és az eredmények publikálására már sor került, de a rab-és fogolytörzskönyvek, valamint az elítélt foglyok törzskönyvei máig érintetlen területet képeztek a prostitúció kutatásában. Völgyi Réka, a korszak nőtörténetének, azon belül a prostitúciónak kutatója „*Az utcaszögletek mártírjai*” *prostituált képek a XX. század eleji Budapesten*” címmel 2020-ban megjelent tanulmányában már foglalkozott a prostituált nő, mint bűnöző koncepciójával, meghatározott egyes bűncselekménytípusokat, valamint ezeknek a jogi szabályozásait is érintette.⁴¹ A kérdéskör vizsgálatakor azt a célt tűztem ki, hogy a jog kereteit felhasználva, statisztikai alapokon nyugvó, empirikus kutatási eredménnyel szolgáljak ezen a bűncselekményeket illetően. Nem elhanyagolható a szélesebb jogi környezet vizsgálata sem, annak a polgári jogfejlődésnek a tendenciája, amely a kiegyezést követően átformálta a büntetési rendszert és a tényállások újszerű értékelését hozta magával a 19. század végén. Az újszerű értékelés egyes tevékenységek kriminalizálásában mutatkozott meg az emberölés terén megkülönböztetést tett a szándékos és gondatlanságból elkövetett emberölés között, valamint ezeket további alcsoportokra bontotta. Gyilkosság alatt az előre megfontolt szándékkal elkövetett emberölést tárgyalta, ezen kívül létezett még a megfontolt szándékból elkövetett emberölés és az erős felindulásban elkövetett emberölés, valamint ezen tárgykörben részletezte az eutanáziát, az öngyilkosságban való közreműködést is. Továbbá kiemelte a gyermekölést, a magzatelhajtást és a koránál vagy állapotánál fogva ápolásra szoruló személy elhagyását vagy kitételét is.

⁴¹ VÖLGYI Réka: *Az utcaszögletek mártírjai prostituált képek a XX. század eleji Budapesten*. Clio Műhelytanulmányok, 2020. 1. szám 5-80. p.

1. számú diagram⁴²

Az első számú diagramm a prostituáltak által évente elkövetett bűncselekmények alakulását szemlélteti. A statisztika alapjául szolgáló levéltári forrásanyag alapidokumentuma a törzskönyv, amelyből 1656 található a Budapest Főváros Levéltárában. A vizsgálat eredménye szempontjából némi nehézséget okozott, hogy a törzskönyvi foglalkozási megjelölések közt előfordultak átfedések, de nem minden esetben utalt a cseléd és a pincérlány kéj nőként is működő hölgyre. Az elnevezések voltak elsősorban a kéj nő, bárcás kéj nő, de több alkalommal a szobalány, pincérlány, modell és gyakran a cseléd megnevezést is szerepelt a kéj nő mellett.

A városegysítést követő években, a századfordulóig bezárólag a prostituáltak által elkövetett bűncselekmények száma évről évre nem mutatott jelentős eltérést. Ugrásszerű növekedést csak az a huszadik század évei hoztak, ennek okát én a modernizációs és a kiegyezést övező gazdasági folyamatok sikeres beágyazódásában látom.⁴³ Erre az időszakra datálható az alvilág kiterjedt szervezetének kiépülése is, amely nyomban felvetette a kérdést, hogy a prostitúció és az alvilág hogyan viszonyult egymáshoz. Elvitathatatlan ugyan a kapcsolódási pontok megléte, ugyanakkor

⁴² MNL BFL VII. 101.c.

MNL BFL VII. 101.d.

MNL BFL VII. 101.p.

MNL BFL VII.102.a.

MNL BFL VII. 103.

MNL BFL VII. 104.a.

MNL BFL VII. 106.

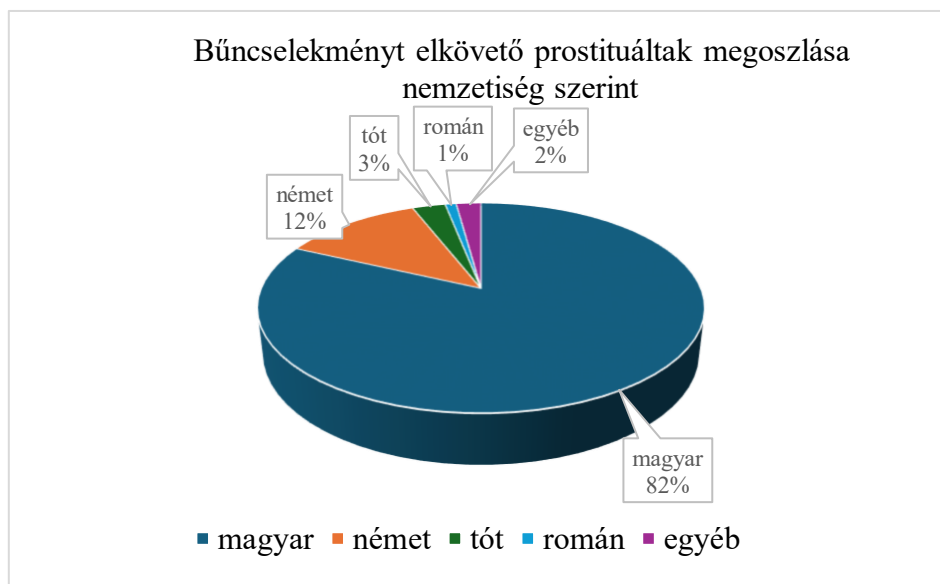
⁴³ HALMOS Károly: Magyarországi polgárosodás. Tallózás az 1988-1992 közötti történeti irodalomban. *Aetas történettudományi folyóirat*. 1994. (9. évf.), 3. szám 98. p.

az általam vizsgált törzskönyvekből sem lehetett arra a következtetésre jutni, hogy rendszerű lett volna a kéj nők alvilági kapcsolattartása.

1891-től 1900-ig egyértelmű növekedési tendencia regisztrálható a bűncselekmények számát illetően. A vidékről a városba áramló fiatal nők számszerű növekedése következtében a megélhetési alapú prostitúció is egyre inkább jelen volt a nagyvárosi környezetben. Az országon belüli foglalkoztatási arány egyenlőtlen eloszlása és a fővároson kívüli munkalehetőségek korlátozott száma is azt a tendenciát indikálta, hogy a fővárosba érkező nők számára a gyáriparbéli foglalkoztatottság mellett a prostitúció vált lehetséges megélhetési forrássá.⁴⁴

Nem véletlen, hogy a regisztrált prostituáltak száma jelentősen növekedett szinte exponenciálisan emelkedett a századfordulóra, amivel párhuzamosan változott az elkövetett bűncselekmények száma is. Ez a növekedés egyaránt tükrözi a prostitúció jelenségének társadalmi térnyerését és az ahhoz kapcsolódó bűnözési formák megsokszorozódását, amely a városi környezet marginalizált rétegeinek egyre nyilvánvalóbb problémájává vált.

A kriminológiai szakirodalom alapvető adatként kezeli a nemzetiséget, etnikai hovatartozást, a felekezeti mintákat, és ezen kívül, az iskolázottsági szintnek is lehet szerepe játszhat a kirajzolódó bűnelkövetési mintákban. Már Lombroso is hivatkozik a megfigyelésre, hogy eltérő lehet egy magasabban iskolázott elkövető motivációja, az elkövetés alatt tanúsított magatartása és az azt kísérő folyamat, az illető értelmiségi szintjétől függően.

2. számú diagram

⁴⁴ SCHWERTNER János: Parázsló munkaerőpiac. *Tér és Társadalom* 8. évf. 1994/1-2. 59-82. pp. 67.p. <https://doi.org/10.17649/TET.8.1-2.296>

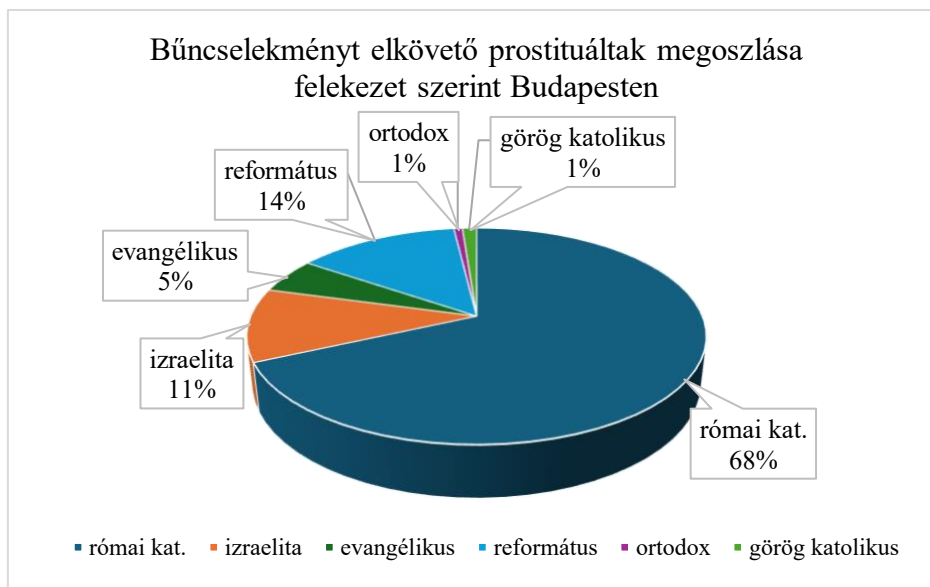
A kiegészítést követően Magyarország etnikai és vallási helyzete szoros összefüggésben állt egymással, ami különösen Budapest esetében releváns. A város társadalmi összetétele sokszínű volt, amelyet jól tükröz a diagram, amely a magyar, német és tót (később szlovákként említett) etnikumok arányát mutatja be. Ezen kívül kisebb arányban, de még önmagukat reprezentálni képes román nemzetiségiek is jelen voltak a városban.

Az „egyéb” kategóriába tartozó prostituáltak között szerepelnek a szerb, horvát, morva, bolgár és szász is, akiknek jelenléte nem meglepő az Osztrák-Magyar Monarchia etnikai diverzitásában. Érdekességként az „egyéb” kategória tartalmaz egy francia kéjhölgyet is, aki hivatalos bárcával rendelkezett Budapesten.⁴⁵

Összességében, a diagram mutatói bár kisebb eltérésekkel, de pontosan leképezik a korabeli társadalom összetételét és etnikai sokszínűségét. Az 1880. évi népszámlálás adatai, amelyek irányadók voltak a vizsgálat során, megmutatták, hogy Budapest lakosságának 55 százalékát magyar nemzetiségű, míg 33 százalékát német nemzetiségűek alkották.⁴⁶ A diagram is jól szemlélteti, hogy a tót és a román nemzetiséghez tartozó személyek is képviseltették magukat a városösszetételben. Az is egészen pontosan kimutatható a kéjnők állandó lakcíméből, ahogyan a társadalom szegregálódott az egyes városrészekben, miután az adott területben felülreprezentáltak voltak a bordélyban dolgozó nők a többi nemzetiséggel szemben. Következtetésképpen, a prostitúció jelensége ugyanúgy leképezte a városi társadalmi struktúrát, mint a lakosság egészének eloszlása.

⁴⁵ MNL BFL - VII.106 - fogoly – 1894/1021 (Niklausz Mária fogolytözskönyve)

⁴⁶ KSH adatbázis - https://www.kshkonyvtar.hu/bea_1850_1950/

3. számú diagram

Az etnikai megoszlás mellett a felekezeti arányokban is komoly eltérések figyelhetők meg a 19. századi Magyar Királyságban. A kérdés megértése érdekében érdemes történelmi kontextusban vizsgálni a kérdést, miután a polgárosodás térnyerése mélyreható hatást gyakorolt a vallási és felekezeti egyenlőségről alkotott gondolkodásra, mind a politikai, mind a társasági életben. A társadalmi átalakulások és az új jogszabályok révén a vallási sokszínűség elfogadása hangsúlyos kérdéssé vált. A bevett felekezetek egyenjogúságát deklaráló 1848. évi XX. törvénycikk hatályba lépését követően a Magyar Királyság területén az unitárius vallás is hivatalosan bevett vallássá vált, amely tovább erősítette a vallási pluralizmus iránti elkötelezettséget.⁴⁷ Az 1890-es években elfogadott vallásügyi törvényeknek köszönhetően kijelenthetjük, hogy Magyarországon a 19. század végére a valláspolitikai európai viszonylatban is progresszívvé vált.

Az országban, és különösen Budapesten, jelentős izraelita közösség koncentrált, tagjainak számaránya gyorsabb ütemben nőtt, mint egyébként is a rohamosan növekvő főváros lélekszáma. Közülük sokan magyarnak vallották magukat – az adatok szerint 75-80 százalékuk –, míg mások inkább német nemzetiségüként hivatkoztak önmagukra. Az izraelita közösség kulturális és gazdasági szerepe is számottevő volt a város életében. A politikai szintén még kevésbé, de egyes foglalkozási körökben (pl.: jogász hivatások, bankok) arányaiban több izraelita dolgozott.⁴⁸

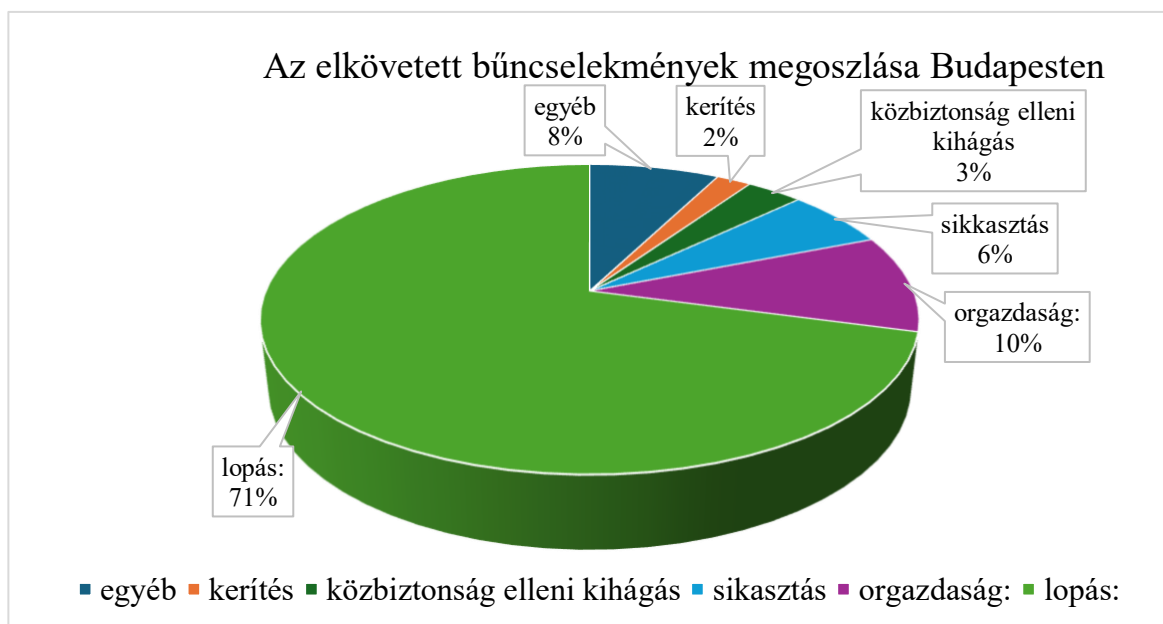
A levéltári források alapján kiderül, hogy egyes foglalkozási csoportok is jellemzően etnikai és vallási hovatartozásuk szerint koncentráltak. Az izraelita vallású prostituáltak esetében négy

⁴⁷ 1848. évi XX. törvénycikk a vallás dolgában 1. §

⁴⁸ Arányuk 1880-ra eléri a 20 %-ot, 1910-re a 23 %-ot. BELUSZKY Pál: Budapest és a modernizáció kihívásai. *Tér és Társadalom*, 6. 1992. 3-4. szám 17. p.

különösen fontos helyszín emelhető ki Budapesten, amelyek a Dohány utcai zsinagóga környezetében összpontosultak. Ezek a Szerencsen utca (a mai Paulay Ede utca), a Nyár utca, amely merőlegesen fut a Klauzál térre, valamint a Kisdiófa utca és a Károly körút voltak.⁴⁹

Dolgozatom fő kérdése azonban nemcsak a prostitúció szociális összefüggéseinek vizsgálatára irányul, hanem arra is, hogy milyen típusú bűncselekményeket követtek el legnagyobb arányban a kéj nők. Ezeknek a bűncselekményeknek a feltérképezése lehetőséget nyújtott arra, hogy következtetéseket vonja le a korabeli társadalmi feszültségekről, a szociális egyenlőtlenségekről, valamint a jogalkotás és a közbiztonság viszonyáról. Az alábbiakban részletesen tárgyalom, hogy az egyes bűncselekmények vizsgálata milyen eredményekkel szolgált.

4. számú diagram

A 4. számú diagram 434 darab rab- és fogolytörzskönyv, valamint elítélt foglyok törzskönyvének vizsgálatát követően kimutatott eredményeket tükrözi. Ismét utalok arra, hogy a kutatás a kiegyezést követő időszakot 1914-ig öleli fel és Budapestre, valamint fókuszál. A diagram öt bűncselekmény típust nevesít, amelyek a *lopás*, az *orgazdaság* és a *sikkasztás* vétsége, és emellett nevesítem a *közbiztonság elleni kihágás* és a *kerítés* vétségét is.

A nevesítésre került büntetendő cselekmények mellett 8 százalékot tett ki az egyéb bűncselekmények kategóriája, melynek száma elenyésző ugyan, de a teljesség kedvéért mégis érdemesnek tartottam ezek feldolgozását. A törzskönyvekben *egyéb* esetekben a vád alapjául szolgáló jogcímként megjelent a *rágalmazás könnyű testi sértés, pénzhamisítás, okirathamisítás,*

⁴⁹ PERÉNYI Roland: *A bűn nyomában: a budapesti bűnözés társadalomtörténete*. Budapest, 2012. L'Harmattan Kiadó, 283. o.

hatóság elleni kihágás, vesztegetés, csalás, jogtalan elsajátítás, súlyos testi sértés és a becsületsértés. Továbbá egy esetben *dohányjövedéki kihágás* vétsége miatt 50 forint pénzbírság helyett 10 napi elzárást szabott ki a bíróság.⁵⁰

Az *egyéb* fogalom között kapott helyet: a *természet elleni fajtalanság és a szemérem elleni erőszak*. Ezeket a Csemegi-kódex inkább férfiak között létrejövő szexuális kapcsolatként tárgyalta.⁵¹ Az XVI. fejezet alapján azt aki szemérmet sértő cselekmény nyilvános elkövetése által közbotrányt okoz: három hónapig terjedhető fogházzal, és kétszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő és az ezen fejezet előbbi szakaszaiban megjelölt cselekmények, amennyiben bűncselekményt képeznek, a megállapított büntetéseken fölül hivatalvesztéssel is büntetendők.⁵² A vizsgált fogolytörzskönyv alapján a Curia természet elleni fajtalanság vétségében való részesség miatt a jogerős ítélettel elmarasztalt kéjnököt egy havi fogház büntetésre ítélte.⁵³

2. Lopás és orgazdaság

Ahogy a diagram is szemlélteti, az összes elkövetett bűncselekmény 81 százalékát tette ki a lopás és orgazdaság vétsége. Kisebb összegű pénz, illetve ékszer, óra lopásáról lehet beszélni ez esetben és amennyiben az eltulajdonított dolog birtokában vagyoni haszonszerzés céljából a lopott dolog elidegenítésére is sor került, az orgazdaság vétsége is fennállt.⁵⁴ Mint arról már szó esett, a dualizmus korszakában a prostitúcióval foglalkozó nők kiszolgáltatott egzisztenciális helyzete és az ebből fakadó bűnelkövetési minták szoros összefüggésben álltak egymással. Az említett vagyon elleni bűncselekmények – mint a lopás, orgazdaság, sikkasztás és csalás – jelentős arányban voltak jelen a kéjnök körében, és ezek mozgatórugójának többnyire a pénzügyi kényszerhelyzet volt tekinthető.

Miután egy prostituált kiváltotta a bárcát, nemcsak a hatóságnál való regisztráció jelentett pénzügyi terheket, de a tevékenységnek további anyagi vonzatai is voltak. (A szobabérleti díjak fizetése, megfelelő ruházat, piperefelszerelés mind hozzátartozott a heti szintű kiadásokhoz.)

⁵⁰ MNL BFL - VII.102.a - fogoly – 1900/358 (Mesics Anna fogolytörzskönyve)

⁵¹ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről

Fajtalanság alatt általában a társadalmilag meg nem engedett szexuális tevékenységet értünk. Jelen esetben az azonos neműek érintkezését. LÁSZLÓ Jenő: *Az 1978. évi törvény (Btk.) előkészítése. VIII. kötet.* Budapest, 1989. Igazságügyi Minisztérium. 261. p.

⁵² 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről 241. §.; 242. §; 249. §; 250. §

⁵³ MNL BFL - VII.102.a - fogoly – 1898/567 (Nikolics Ilona fogolytörzskönyve)

⁵⁴ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről 333. §; 370. §

Ezekből képződött azután a madámnál felhalmozott adósság, amely folytonos teherként nehezedett a lányokra.

A Székely-Tábori szerzőpáros számolt be olyan esetről, amikor a szorult helyzetben lévő nők lopást vagy csalást követtek el a vendégeik ellen.⁵⁵ A korabeli sajtóban számos bulvárhír jelent meg felhívó vagy elrettentő jelleggel, amikor a kéjnők kihasználták a részeg vagy már kábultabb állapotban lévő férfi vendégek helyzetét.⁵⁶ Miközben a beszélgetés során elvonták a vendég figyelmét a környezetéről, még a legkörültekintőbb úrral is megeshetett, hogy pénzt, órát, ékszert észrevehetetlenül tulajdonítottak el tőle.⁵⁷ Gyakori esetnek számított a ruhatári lopás vagy a kabátzsebből pénz kiemelése. A gyakorlat arra mutat, hogy a nők általában csak annyi pénzt vettek el, amennyit a vendég a fizetés pillanatában még épp nem vett észre, vagy amit később a pesti éjszakában a szállása fellé tartva elkeveredettnek hihetett. Ezen bűncselekmények példázzák, hogy a legtöbb esetben a hölgyek kiszolgáltatott pénzügyi helyzete a madame-nak vagy a kerítőjüknek oka lehetett a lopásoknak, rablásoknak.

Az 1878. évi V. törvénycikk XXVI. fejezete a lopás vétségét szabályozza. Ezen belül a prostituáltak szempontjából különösen releváns a 338. §, amely kimondja, hogy ha az elkövetőt korábban már lopás, zsarolás, sikkasztás vagy orgazdaság miatt büntették, az ellopott dolog értékétől függetlenül súlyosabb büntetést kaphat. A 49. § kiemeli, hogy a visszaesők mind a lopás, mind az orgazdaság tárgykörében nem bocsáthatóak „föltételes szabadságra.”⁵⁸ Ez a rendelkezés több esetben is alkalmazásra került, hiszen 60 prostituált esetében a korábbi bűncselekmények miatt az ítélkező fórum arányosan szigorúbb büntetést szabott ki.

Kutatásaimban vizsgáltam, hogy milyen mértékben predesztinálja a prostitúció az egyéb bűncselekmények elkövetését, és ez a kapcsolat fordítva is fennállhat-e? Az adatok áttekintése alapján található precedens arra, hogy egy nő szorult anyagi helyzete miatt követett el lopást vagy rablást, ugyanakkor 62 olyan eset is előfordult, ahol a prostituáltakat már a bárca kiváltása előtt is megbüntették kisebb lopás, közbiztonság elleni kihágás vagy rendőri vétség miatt.

A Budapesti Királyi Törvényszék 1898. augusztus 6.-i ítéletével két évi fegyházra íteltette Knapp Mária, kassai születésű, vagyontalan (ennek elsősorban a büntetéssel járó költségek

⁵⁵ SZÉKELY Vladimir – TÁBORI Kornél: *Az erkölcstelen Budapest*. Budapest, 2015. Tudáspolc Kiadó, 27. p.

⁵⁶ Megrendszabályozott találkahelyek. Pesti Hírlap, 1907. június 25. 8. p.

Megvesztegetett börtönőr. Pesti Hírlap, 1908. december 12. 22. p.

Csak semmi bizottság. Budapesti Hírlap, 1900. június 1. 11. p.

⁵⁸ 1867. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről 49. §

megállapításában volt jelentősége) kéjnéként bejegyzett, tót anyanyelvű lányt.⁵⁹ A nő pedig Kassán 7. ízben lopás vétsége miatt korábban már büntetve volt.⁶⁰

A törvénycikk úgy rendelkezett, hogy a lopás miatti szabadságvesztés büntetése egybekötendő hivatalvesztéssel és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésével. Knapp Mária esetében a bíróság ítéletében 3 évi hivatalvesztést és polgári jogok gyakorlásának felfüggesztését állapította meg.⁶¹ A törvénykönyv megszavazásakor egyetértés mutatkozott a főrendház sorai között, hogy a lopás vétségekor, értéktől függetlenül, a szabadságvesztés-büntetése mellett a hivatalvesztés örökre vonatkozzon, míg a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését határozott időre indítványozták. A lopás értékétől függően a jogalkotó meghatározta, hogy hány évig terjedhet a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése. A prostituáltak esetében 97 esetben találkoztam hivatalvesztéssel és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésével. Tipikusan 1-3-5 éves periódust állapított meg a bíróság.⁶²

A fenti adatokat értékelve kijelenthető, hogy a vagyon elleni bűncselekmények körében a lopás jelentősen felülreprezentált volt. A kéjnök keresetük „kiegészítéseként”, illetve adósságaik törlesztése érdekében kényszerültek lopni. Tizenhárom olyan esetet találtam, ahol a vádlottak padján nem egyedül ült a prostituált. A fogolytörzskönyvekből kiderül, hogy ebből 11 esetben férfiak voltak a bűntársak.⁶³ Így okkal lehet arra következtetni, hogy a kéjnök esetenként a csali szerepét töltötték be a kéjnök, a strici és az áldozat hármas képletében. A nő bájával és kedvességével behálózta a kiszemelt áldozatot, általában kávéházi szegletek férfiai és ezt követően a megszerzett pénzt, ékszert az alvilágban ismert férfiaknak adta át vagy elrejtette. Egy cseléddel történt meg az az eset, hogy bűntársával együtt a gazdáiktól ellopott ékszereket és a pénz egy részét a lopás végett nyomozó detektívek egy pincében találták meg elrejtve.⁶⁴ Ez is példázza azt a szoros összefonódást, melyet az alvilág és a prostitúció jelentett a századforduló mulató és kávéházi miliójében.⁶⁵

⁵⁹ Perényi, 2012. 120. p.

⁶⁰ Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház (1947-től Budapesti Országos Büntetőintézet, 1951-től Budapesti Országos Börtön) iratai. Fegyenc-törzskönyvek MNL BFL - VII.101.c. - fegyenc. I – 473 (Knapp Mária fegyenc-törzskönyve)

⁶¹ I. m.

⁶² LÖW Tóbiás: A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: V. t.c.z.) és teljes anyaggyűjteménye - 2. kötet. Budapest, 1880. Pesti könyvnyomda-résztvény-társaság, 662. p.

⁶³ Vádlottársaik nők.

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára VII.104.a. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Büntető Járásbírósági Fogház iratai. Fogolytörzskönyvek

MNL BFL - VII.104.a - fogoly - 1898/1312 (Tóth Verona fogolytörzskönyve)

MNL BFL - VII.104.a - fogoly – 1898/220 (Simkó Mari fogolytörzskönyve)

⁶⁴ MIKLÓSSY János: A budapesti prostitúció története. Budapest, 1989. Népszava Kiadó Vállalat, 151. p.

⁶⁵ SZÉKELY – TÁBORI 2015, 29. p.

3. Kerítés

A foglalkozás kapcsán jogosan merül fel a kérdés, hogy a kerítés, mint a prostitúció és a leánykereskedelem keresztszeme, milyen jelentőséggel bírt. A kerítés mindössze 2 százalékot tett ki az összes bűncselekmény viszonylatában, miután az általam vizsgált 434 törzskönyvből hét esetben képezte a vád alapját.⁶⁶ A bűncselekmény mögötti összetett jelenségek vizsgálatakor mutatkozik meg, hogy a kerítés nem csupán jogi kategória, de az összetett prostitúcióra épülő hálózat elosztópontjaként is értelmezhető.

Nemes Sándor 1944-ben megjelent munkájában így határozta meg a kerítés fogalmát: „*a kerítés vétségét az követi el, aki valamely tisztességes nőt házasságon kívüli nemi közösülés vagy fajtalanság céljaira önérdékből, mást szándékosan megszerez vagy megszerezni törekszik, ha a nő életének 21. évét még nem töltötte be*”.⁶⁷ Az elkövetési magatartás definiálása mellett azt is kiemeli, hogy a tényállás megvalósulásának kelléke, a más részére cselekvés és az önérdék. Tehát kell, hogy haszonszerzési szándék álljon a véghezvitele mögött. A szerző megjegyzi, hogy természetesen a lány bordélyházba vitele is a kerítés tényállásának megvalósulását jelenti.

A kerítés sok esetben nagyobb haszonnal járt, mint maga a prostitúciós tevékenység. A kerítők a budapesti rendőrfőkapitányhoz becsatornázott hálózatban tevékenykedtek városszerte, mely lehetővé tette a rendszer problémamentes működését és a hatóságilag zavartalan ellenőrzést.⁶⁸ Thaisz Elek rendőrfőkapitány, a város első embere a bűnüldözés terén, maga sem maradt távol az alvilági személyektől. Felesége Reich Fáni maga is kasszírnőként kezdte a tevékenységét Linzer Antal „tánciskolájában”, majd ezt követően, mint Thaisz Elekné a pesti éjszaka egyik jelenségévé vált és élvezett kiemelt helyzetet a bordélyüzemeltetést illetően a fővárosban.⁶⁹ A kerítés virágzó üzletté vált nemcsak a budapesti bordélyok számára, hanem nemzetközi szinten is, mivel a külföldi kereslet egyre erősödött a magyar kéjnők iránt. A Balkánra, Oroszországba és Dél-Amerikába irányuló leánykereskedelem jelentős hasznot hozott a kerítőknek.⁷⁰ A leggyakrabban férfiak és öregasszonyok a pályaudvarokon, vidékről érkező fiatal

⁶⁶ MNL BFL - VII.104.a - fogoly – 1907/615 (Schwanauer Borbála fogolytörzskönyve)

MNL BFL - VII.102.a - fogoly - 1912/1552 (Tóth Gáborné Juhász Ilona törzskönyve)

HU BFL - VII.102.a - fogoly – 1908/2227 (Bulanda Mária fogolytörzskönyve)

HU BFL - VII.102.a - fogoly – 1914/1913 (Gottwald Teréz fogolykönyve)

HU BFL - VII.102.a - fogoly – 1914/947 (Simonyi Ilona fogolytörzskönyve)

HU BFL - VII.102.a - fogoly – 1913/2618 (Púki Matild fogolytörzskönyve)

HU BFL - VII.102.a - fogoly – 1911/1420 (László Júlia fogolytörzskönyve)

HU BFL - VII.101.d - rab.I – 9130 (Nagy Rebeka rabtörzskönyve)

⁶⁷ NEMES Sándor: *Gyakorlati nyomozás*. Budapest, 1944. Griff Könyvkiadó, 385. p.

⁶⁸ HEVESI István: Rendőrfőkapitány a prostitúció élén: Thaisz Elek (1820-1892) életútja, *Belvedere Meridionale*, 1995. 1-2. szám, 40-42. p.

⁶⁹ I. m. 40-42. (1995)

⁷⁰ MIKLÓSSY János: *A budapesti prostitúció története*. Budapest. 1989. Népszava Kiadó Vállalat, 74. p.

lányokat hálózták be, kihasználva naivságukat és csekély helyismeretüket a fővárosban. Gyakorinak számított a különböző újsághirdetésekből megbúvó, burkolt kerítési szándék. A közzétett felhívás cselédközvetítői iroda vagy tánciskola, esetleg valamilyen női foglalkozásokra való közvetítésével foglalkozó üzletszíne alatt invitálta a munkát keresőket.⁷¹

A kerítők másik típusa a jómódúnak tűnő, szépen berendezett lakás tulajdonosnői voltak. Ők közvetítőként működtek a megrendelő férfiak és a lányok között. Feladatkörük a magasabb fokú diszkréciót igénylő férfiak rétegének kiszolgálása volt. Az utcán szedték áldozataikat, akiket a fiatal, naiv, vagy könnyűvérű lányok közül szemeltek ki, arra a célra, hogy lakásukban a kívánt lánnyal az úr lebonyolíthassa az ügylet tárgyát. Az ilyen esetekben a lányok egészségügyi ellenőrzés alatt nem álltak és a lakások tulajdonosai sem rendelkeztek bordélytartási engedéllyel. Üzletük természetesen busás haszonnal kecsegtetett, mivel a férfitől kapott pénz sokszor felét sem adták oda a leánynak. Amellett, hogy financiálisan számukra egyszerű pénzkereseti lehetőséget kínált a fiatal lányok kizsákmányolásával párhuzamosan.⁷²

A törzskönyvi bejegyzések hét esetéből mindössze egy törzskönyv alanya, Tóth Gáborné Juhász Ilona volt férjezett asszony, aki bordélyházat üzemeltetett a fővárosban. Az ő esetében két napi fogházat és egy évi hivatalvesztés, valamint polgári jogok gyakorlásának felfüggesztését szabott ki a jogalkalmazó.⁷³ A fennmaradó hat esetben fiatal, maguk is bárcával rendelkező kéjnéként dolgozó lányok szervezték be társaikat.

A Magyar Egyesület a Leánykereskedelem Ellen (MELE) szervezet iratai között találhatóak olyan dokumentumok, amelyekből kiderült, hogy kerítők sokasága várt közokmányok előtt azokra a megesett lányokra, akik nehéz helyzetükben éppen csak életet adtak gyermeküknek.⁷⁴ Ezek a kerítők „segítőkézséget” színlelve megígérték a lányoknak, hogy gyermeküket vidéken megfelelő körülmények között helyezik el, miközben ők prostituáltként dolgoznak nekik, hogy ezzel „meghálálják” a gyermek ellátásának biztosítását. A leányanyák többsége így a gyermeküket legtöbbször a Pest környéki gyermektelepeken valamelyikére kényszerült adni a kerítők kiépített hálózatának „segítségével” és szomorú esetekben sosem látta viszont a gyermekét (lásd erről bővebben a VII. fejezetet).

⁷¹ TRÄDLER Henrietta: Az igazi Édes Annák. *Sic itur ad astra*. 2017. 191-226. pp. 202-203. p.

⁷² Nemes, 1944. 391. p.

⁷³ MNL BFL - VII.102.a fogoly 1912/1552 (Tóth Gáborné Juhász Ilona törzskönyve)

⁷⁴ Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára. BFL, X. 214. Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen HU BFL X.214 2. kötet Kérdőívek, 1913. 347/1913.
MNL BFL X.214 1. kötet Kérdőívek, 1912. 245/1912.

4. Magzatelhajtás

A dokumentáció vizsgálatának tanúsága szerint mindössze egy személy, Kern Lujza esetében szerepelt a magzatelhajtás a vád alapjául szolgáló bűncselekményként.⁷⁵ Általános feltételezés szerint a kéjnők foglalkozásukból kifolyólag nagyobb arányban váltak érintetté a nem kívánt terhességben és folyamodtak orvosi és egyéb módszerekhez, hogy a magzattól vagy a gyermektől megszabaduljanak.⁷⁶

A német, illetve osztrák szakirodalom foglalkozott azzal a kérdéssel (ami így általánosan specifikus vonásnak tűnik), hogy minek volt betudható a prostituáltak körében feltűnően alacsony magzatelhajtási esetek száma. A szakirodalom két oldalról közelíti meg a kérdést és vezeti vissza egyrészt egészségügyi okokra, másrészt a korszak gyermekvédelmi rendszerének hiányosságaira.

A prostituáltak egészségi állapotáról és termékenységéről szóló vizsgálatok érdekes képet festettek a 19. századi orvosi és társadalmi diskurzusokban. Bíró Béla megfigyelései alapján a prostituáltak körében tapasztalt alacsony születésszám nem annyira a fogamzás ritkaságának, hanem inkább a terhesség korai megszakadásának tudható be.⁷⁷ A bécsi prostitúció kérdéseit tárgyaló Josef Schrank is hasonló megállapításokra jutott az 1887-ben megjelent „Die Prostitution in Wien” című monográfiájában. Schrank az általa végzett vizsgálatok alapján, a prostituáltak terméketlenségének fő okát a foglalkozásukból adódó hüvelygyulladásban jelölte meg.⁷⁸ Mind a krónikus méhgyulladás, mind a konstans fennálló, kezeletlen hüvelygyulladás és az egyéb egészségügyi problémák hosszú távon kihatottak a nők reprodukív képességeire, és számos esetben végleges meddőséghez vezethettek.

Ezzel együtt megállapítható, hogy nemcsak a gyulladásos megbetegedések játszottak szerepet a terméketlenség kialakulásában. A prostituáltaknak rendszeresen kellett alávetniük magukat orvosi vizsgálatoknak, amelyek heti több alkalommal is megtörténtek. Ezek a vizsgálatok a korabeli orvostechikai eszközök fejletlenségéből kifolyólag az orvosi ellenőrzés elvégzése során, gyakran további károsodást okozhattak a nők szervezetében, különösen a méhben. Emellett az eszközök megfelelő sterilizálása sem történt meg a vizsgálatok között, mely újabb fertőzéseket és szövődményeket idézhetett elő, amelyek tovább súlyosbították a prostituáltak egészségügyi állapotát.

⁷⁵ MNL BFL - VII.102.a fogoly – 1914/3180 (Kern Lujza fogolytörzskönyve)

⁷⁶ SZABÓ Anna: A női bűnözés az újabb kriminológiai irodalomban. In: JUNG Eszter (szerk.): *Büntetőjogi Tanulmányok XIII. kötet*. Budapest, 2012. 111-133. p. 131. p.

⁷⁷ DR. BÍRÓ Béla: *A prostitúció*. Budapest, 1933. A Magyar Királyi Rendőrség Országos Szaktanfolyamainak Kiadványa, 52. p.

⁷⁸ SCHRANK, Josef: *Die Prostitution in Wien*. Deutschland, 1887. Inktank-Publishing, II. kötet 219. p.

A kéjnők életmódjának szerves részét képezte a kávéházak, mulatók és később a lokálok látogatása.⁷⁹ A látogatások során, a korszakra jellemzően, a mulatozók nem vetették meg az alkohol fogyasztását sem. Gyakorinak minősíthető, hogy a kéjhölgyek annak érdekében, hogy a foglalkozásukból eredő pszichés és fizikai, testi és lelki terhelés alatt ne roppanjanak össze napi szintű, túlzott alkoholfogyasztással enyhítettek az állapotukon. Az állandó és túlzott alkoholfogyasztás további negatív hatással volt a termékenységükre, így ebben is keresendő a teherbe esések és a születések alacsony számaránya. Az egészségügyi következmények mellett a prostituáltak életkörülményei is szerepet játszottak a termékenységüket befolyásoló tényezők között.

VI. A női bűnelkövetés jogi és társadalmi megítélése a feldolgozott adatok tükrében

A dolgozatomat illetően fontosnak tartottam, hogy a nők munkába állását részletesebben kifejtsem, mivel elvitathatatlan annak a szerepváltozásoknak a szerepe, amely esetenként kiemelte a nőt a családból, a háztartásból és új szerepkörökbe helyezte. 1867-et követően egyre gyakoribbá vált, hogy egy nő magát tartotta el. Saját döntése folytán, vagy kényszerből, de kereső foglalkozás után kellett néznie, annak érdekében, hogy a mindennapi szükségleteit fedezni tudja. A már fentebb kifejtett munkakörökben – cseléd, ápoló, varrónő, esetenként eladói pozíció – a hölgyek keresete olyan kis mértékű volt, hogy még háztartásukat is szűkösen tudták fenntartani, nemhogy esetlegesen számot tevő vagyona szert tenni. Ezek látszanak igazolni az általam vizsgált levéltári iratok, melyek arról számolnak be, hogy mikor a kéjnők adatait átvezették a rab- és fogolytörzskönyvekbe, néhány esettől eltérve, arra a kérdésre, hogy bír-e vagyonnal, ha igen akkor hol és esetlegesen van-e örökösödésre kilátása egybehangzóan az a válasz érkezett, hogy az illető vagyontalan.⁸⁰

Az évkönyvek évről évre számszerűsíthető adatokat szolgáltatottak a bűncselekmény miatt elítéltek számáról, nemek közti és életkori eloszlását illetően. Az elítélt személyek esetében olyan táblázat is a rendelkezésre áll, hogy milyen foglalkozást űzött az illető. Ezen rovatok között lehetett megtalálni a határozott foglalkozás vagy mesterség nélküli személyeket, valamint külön hasábon jelezték azokat a nőket vagy családtagokat, akik a felsorolt hivatások vagy mesterségek közül

⁷⁹ FORRAI Judit: Kávéházak és kéjnők. Budapest, a kávéváros – *Budapesti Negyed*, 1996. IV. évfolyam, 2-3. szám, 110-120. o.

⁸⁰ GYÁNI Gábor: Könyörületesség, fegyelmezés, avagy a szociális gondoskodás. *Történelmi Szemle*, 1999. 1-2. szám 57-84. p.

egyikbe sem voltak kategorizálhatóak. Feltehetően itt érdemes keresni azokat a kéjnő, bárcás kéjnő megnevezésű nőket is, akiknek ügyei megtalálhatóak az elítélt foglyok törzskönyvei között.

Kutatásom során több esetben támaszkodtam az Országos Magyar Királyi Statistikai Hivatal évkönyveire.⁸¹ Az ezekből kinyerhető adatok hiteles képet mutatnak arról, hogyan aránylik egymáshoz a férfiak és a nők által elkövetett bűncselekmények száma. Az 1872. évi adatokat tekintve a fővárosban az elítéltek száma 10.826 fő volt, ebből mindössze 1.259 volt nő, az első folyamodású törvényszéken megjelenő ügyekben. A Pesti Királyi Ítéltáblán kilenc nő ügyét tárgyalták. A Hivatal évről évre beszámolt az elítéltek számáról és további adatokat is közölt, amelyek arányosítása kirajzolja azt a képet, hogy a századfordulón milyen léptékű női bűncselekmény elkövetésről beszélhetünk.

Az általam vizsgált levéltári törzskönyvekből kiderült, hogy az összes elkövetett bűncselekményhez arányosítva a kéjnők által elkövetett bűncselekmények 82 százaléka tartozott a vagyon elleni bűncselekmények közé, és csak elenyésző számban jelentek meg egyéb bűncselekménytípusok. A már korábban tett állítást támasztja alá az adat, hogy a nők, amennyiben önmagukat csak szűkösen tudták fenntartani, inkább kisebb értékű lopásokat, orgazdaságot esetleg sikkasztást követtek el. Nem elhanyagolható a bevezető részben már említett, a köztudatban élő, a prostituáltról kialakított kép büntetőjogi aspektusból. A bukott nő stigmatizálását erősítette ez a nagy arányban elkövetett vagyon ellen irányuló bűncselekmény, míg az újságcikkekben és sajtókban is visszhangot keltő kéjnő-gyilkosságok is előszeretettel hangsúlyozták, hogy a megölt lánynak hatalmas adóssága volt a madam irányába, aminek fényében másik elbírálás alá esik az elkövetett bűncselekmény a közvélemény szempontjából.

A dolgozatom során elsősorban a prostituáltak által elkövetett bűncselekmények típusait vizsgáltam, így számomra is kialakult egy olyan kép, hogy mit testesíthet meg a prostituált, mint bűnöző és mik lehetnek azok az aspektusok, amelyekben eltérhet a más foglalkozást űző, de szintén bűncselekmény elkövetéséért elítélt nőtől. Összegezve az adatokat és a releváns szakirodalmat, a századfordulóra már kevésbé fedezhető fel egy határozott, egységes kép a női bűnelkövetőkről.

Kitekintésképpen még a prostitúció és a szervezett bűnözés kapcsolatára utalnék. Schreiber Emil egy munkájában állítja, hogy „*Alig van nagyobb szabású szervezett tolvaj- és betörőbanda által elkövetett bűncselekmény, melyben a prostitúciónak valami szerepe ne volna.*”⁸² Az idézet is azt az érvelési rendszert erősítette, hogy nem újkeletű a prostitúció és az alvilág összefonódása.

⁸¹ Magyar Statistikai Évkönyv, Budapest, 1874. Nyomatott Az Athenaeum Irod. És Nyomdai Részvény-Társulat Nyomdájában. 500-503. p.

⁸² DR. SCHREIBER Emil: *A prostitúció*. Budapest, 1917. „Pátria” Irodalmi Vállalat és Nyomdai R.T., 166. p.

Schreiber mellett Bíró Béla 1933-ban megjelent tanulmányában is hangsúlyozta, hogy a prostituált már teste áruba bocsátásával magában hordozta a bűn elkövetésének további alakzatait.⁸³

VII. Nem kívánt terhesség – törvénytelen gyermekek tragédiája

„*A törvénytelen gyermekek bizonyos tekintetben a társadalom árvái, s a társadalom tartozik gondjukat viselni.*”⁸⁴ A 19. század végén és a 20. század elején a társadalom szigorúan elítélte a házasságon kívüli kapcsolatokat, különösen a megesett nők esetében. A nehéz körülmények között felnőtt nők, legyenek azok kéjhölgyek, cseléd lányok, pincérlányok vagy más alacsony társadalmi státuszú nők, a kiszolgáltatottság szélére kerültek, ha teherbe estek. Ha egy nő nem akarta vagy nem voltak meg a megfelelő forrásai, hogy elvetesse a gyermekét, esetlegesen, ha a magzatelhajtás sikertelennek bizonyult, amint világra hozta gyermekét, azonnal szembesült azzal a problémával, hogy nemcsak magát, de a gyermekét is képtelen lesz eltartani. Az életkörülményei, szűkös anyagi helyzete és gyakran a társadalmi elutasítás is akadályozták abban, hogy megfelelően gondoskodjon az újszülöttről.

A megesett nők társadalmi megbélyegzése már a terhesség kezdetétől megmutatkozott. A társadalom hajlamos volt bűnösnek tartani a megszületendő gyermeket már a fogantatás pillanatától kezdve, és ez különösen igaz volt azokra, akik bordélyházakban, cseléd lányként, táncosnőként vagy pincérnőként dolgoztak az éjszakában. A házasságon kívül született gyermekeket törvénytelennek minősítették, az apa kiléte gyakran kérdéses volt, és a gyermek apaságának hivatalos elismerése a században divatos romantikus regények fő szálaként jelent meg, de a valóságban elképzelhetetlennek mutatkozott.

A legsúlyosabb esetekben az anya titokban szülte meg gyermekét, majd később a kétségbeesés és a társadalmi megítéléstől való félelem hajszolta abba, hogy ő maga végezzen a csecsemővel. Ez esetben, mivel a törvénytelen gyermekek anyakönyvezése ebben az időszakban nem volt általános, így, ha az anya titokban tartotta terhességét és a kórházban nem került az újszülött anyakönyvezésre, a gyermek nyom nélkül tűnt el nyilvántartási rendszerből, anélkül, hogy bárkinek szemet szűrt volna. Ez különösen igaz volt abban az időszakban, amikor még nem létezett kötelező polgári anyakönyvezés, és az egyházak feladata volt a születések, házasságok és halálozások regisztrálása.

⁸³ DR. BÍRÓ Béla: *A prostitúció*. Budapest, 1933. A Magyar Királyi Rendőrség Országos Szaktanfolyamainak Kiadványa, 64. p.

⁸⁴ DR. SZALÁRDY Mór: *A gyermekhalandóság és közárvaház Magyarországon*. Budapest, 1887. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság, 43. p. In. Szécsi Noémi: *Régen minden lánynak jutott férj*, Budapest, 2024. Park Kiadó, 43. p.

A polgári anyakönyvezés hozott némi változást ebben a helyzetben.⁸⁵ A törvény alapján minden születést és halálozást hivatalosan regisztrálni kell az állami hatóságoknál és kérni kellett a gyermek hivatalos nyilvántartásba vételét, melynek díja 2 forint 50 krajcár volt. Bár ez az összeg viszonylag csekélynek tekinthető, így is kiugróan magas volt az anyakönyvi kivonat nélkül élő gyermekek száma. A hiányzó anyakönyvezés lehetővé tette, hogy egyes gyermekek sorsa teljesen nyomon követhetatlenné váljon, és a törvénytelen gyermekek eltűnése gyakran rejtve maradt a hatóságok előtt.

Az anya előtt, miután megszülte a gyermeket két lehetőség állt: vagy lelencházba adta gyermekét, vagy vidékre, szoptatós dajkához helyezte el, akit hetente fizetett azért, hogy gondoskodjon az újszülöttről. Ezekben az esetekben gyakran előfordult, hogy a gyermekek meghaltak, mielőtt elérhették volna az öt éves kort. (Természetesen a gyermekhalandóság magas számarányában a törvénytelen gyermekek halálozási aránya is megjelenik.)

A korban a gyermekvédelem nem tartozott a polgári állam elsődleges prioritásai közé, így elsősorban a fejlesztése, új konstrukciók kidolgozása az aktivista szellemű orvosok és a polgári, arisztokrata réteg asszonyai körében számított első rangúnak. Az orvosok esetén talán még szembetűnőbb a különbség, mivel ők látták testközelből, milyen körülmények közepette küzdenek a sorsukkal és újszülöttjeikkel magukra maradt nők. A korban a gyermekvédelem élharcosa dr. Szalárdy Mór A közárvaház és gyermekhalandóság Magyarországon, 1887-ben megjelent monográfiájában bocsátkozik tényalapú kifejtésbe, hogy mi okozhatja a törvénytelen gyermekek halandóságának átlagon felüli emelkedését a főváros egyesítése után. *„A törvénytelen gyermekek halandósága ijesztő mértékben növekedett s a fővárosi statisztikai hivatal lelkiismeretes kimutatásai által köztudomásra jutott. [...] Ugyancsak hivatalos tudósították a fővárost, hogy a gyermek ápolás körül hallatlan visszaélések burjánzottak föl a fővárosba.*⁸⁶ Szalárdy okfejtése alapján kockáztatom meg saját kutatási következtetésem. Ennek egyfajta ellenpontja volt az alacsony számú magzatelhajtási eset a prostituáltak által elkövetett bűncselekmények körét illetően.

Érdemes megfigyelni az 1873-at követő adatok alakulását. Budapesten 1874-ben a törvényes gyermekek 51,7 százaléka halt meg öt éves kora előtt, míg ez az arány a törvénytelenek esetén, az összes törvénytelenül született gyermekhez viszonyítva mindössze 36,7 százalékra tehető. 1875-ben pedig ugyan nő a törvénytelen gyermekek halandósága, de még mindig nagyobb a gyermekhalandóság a törvényes gyermekek esetén.⁸⁷ A korszak álláspontja szerint a magas

⁸⁵ 1895. évi XXXIII. törvénycikk az állami anyakönyvekről

⁸⁶ Dr. Szalárdy, 1887. 3. p.

⁸⁷ I. m. 17-28. p.

arányú gyermekhalandóságot a közárvaházak és a lelencházak létrejötte prognosztizálta. Szalárdy kitért arra, hogy ez ugyanolyan ad hoc jellegű válasz, mint az erkölcs romlását a színházak megjelenésének betudni. Mivel a prostituáltak esetében a legtöbb esetben a gyermek lelencházba adása jelentette az életben maradást, így a gyermekek többségükben ilyen körülmények közül kerültek az állami ellátórendszerbe. A körülmények vizsgálatakor Szalárdynak feltűnt, hogy az egyes budapesti kerületekben és Budapest környéki településeken kiugróan magas a gyermekhalálozási arány. Ezt követően adja magát a kérdés, hogy ha ekkora léptékekkel magasabb a törvényes gyermekek halálozási aránya, akkor mely újszülöttek halnak meg ezeken a településeken és kerületekben. A rendelkezésre álló statisztikákkal némi probléma merült fel, hogy közvetlenül, az összes született gyermekhez viszonyítják a gyermekhalandóságot az adott évben, elkerülve azt a körülményt, hogy a gyermek esetlegesen nem az adott évben jött a világra.⁸⁸

Az statisztikai adatokból levezethető volt, hogy a 1875-ben Budapesten született 3837 törvénytelen gyermek. Egy éves kora előtt meghalt a 31 százaléka az újszülötteknek, ami 1174 gyermeket jelent. Adódik a kérdés, hogy ha összesen 1370 törvénytelen gyermek halt meg akkor a fennmaradó 196 lenne csak 1 évnél idősebb? Mennyire lehet bízni abban, hogy 2000 gyermek életben maradt a fővárosban?⁸⁹ Szalárdy az ezt követő kutatása eredményeként jutott arra, hogy a legvalószínűbb forgatókönyv, hogy a törvénytelen gyermekeket, akiket nem vetettek el, falura adták dajkákhöz. Amennyiben pedig erre nincs lehetőség, egyszerűen magyarázható, hogy miért magas a gyermekhalandóság Kőbányán, Ferencvárosban, mivel itt is működtetnek „gyermektemetőket”. Pontos statisztikai adatokkal 1867 és 1914 között ugyan nem lehet szolgálni azt illetően, hogy milyen arányban haltak meg gyermekek vidéken, de az egészen biztosan állítható, hogy a fővárosi statisztikák csak azon gyermekeket reprezentálják, akik itt maradtak születésük után, és itt is hunytak el.

Szalárdy felteszi a kérdést, hogy mitől halnának meg a gyermekek falun, a parasztgazdák mellett töltött életmód, jó levegő hatására. A vidéki levegő végtére is csak a gyermek egészségét és fejlődését szolgálja.⁹⁰ A kutatást követően rajzolódott ki, hogy mi is történik pontosan azokkal a törvénytelen gyermekekkel, akiket már születésük előtt vidéki asszonyok kezébe ígérnek. Ezek a boldogtalan sorsú gyermekek Budapest környéki településekre kerülnek, melyek közül a legnevezetesebb Monor, Üllő, Újpest, de Jászberény, Szolnok és Cegléd is megtalálható az orvos feljegyzései között. A településekre maga látogatott el, hogy megbizonyosodjon arról, milyen sors

⁸⁸ DR. SZALÁRDY Mór: *A gyermekhalandóság és közárvaház Magyarországon*. Budapest, 1887. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság, 16. p.

⁸⁹ I. m., 18. p.

⁹⁰ I. m., 19. p.

vár azokra a gyermekekre, akiket ide számúznak a fővárosból. Midőn a prostituáltak kutatása során kezembe kerültek az Egyesület a Leánykereskedelem Ellen nevezetű patronesse egyesület iratai, az ott adott válaszok is alátámasztják Szalárdy megállapításait. Egy hölgy a kérdőívben, úgy nyilatkozott mielőtt kiváltotta a bárcát, hogy korábban egy gyermeket szült, aki 3 éves és Jászberényben van. Feltehetően a gyermektelepen, de ez nem egyedi eset, egy másik nő 2 éves lánya szintén menhelyen lett elhelyezve már születését követően. Ezek az egyesületi iratok és Szalárdy Mór megfigyelései is erősítik a tényt, hogy a törvénytelen gyermekek nemkívánatos jelenségének kiszervezése a városból szervezett keretek között történt.

A helyiek elmesélték, hogy minden egyes nap érkezik vonat Pestről, gyermekekkel. A vonaton érkező csecsemők sorsa gyakran már előre eldőlt, miután anyáik, akiket legyengült anyagi és fizikai állapotuk miatt könnyen rávették, hogy adják el gyermekeiket vidékre, 20 forint ellenében. Szalárdy látogatását követően leírja, hogy Monor jegyzőjének és bírójának a beszámolója alapján egy gyermek sincsen *bejelentve* (megszületésekor nem állítottak ki számára hivatalos anyakönyvi kivonatot). Az ilyen gyermekeket sem a fővárosban, sem a falun nem jelentik be így a gyermek élt és halt anélkül, hogy a hivatal tudott volna róla.⁹¹

A rendszer működését feltáró Szalárdy részletesen ír a körülményekről és a hálózatról melynek keretein belül a gyermekek vidékre kerülnek. A monori gyermektelepet Ráczné Mezei Boriska működtette, aki a fővárosban közvetítők hálózatára támaszkodott. Ezek a közvetítők kórházak, pályaudvarok közelében kihasználták az anyák pillanatnyi kiszolgáltatottságát.⁹² A kerítők és a gyermekkereskedelem egy jól szervezett, láthatatlan, alvilági hálózata alakult ki, amely már az anyák mellett leselkedett, amikor azok épp csak világra hozták gyermekeiket. Egyszerre több gyermek érkezett, akiket Ráczné szétosztott a faluban, így mint közvetítőt őt illette meg az első havi 20 korona fizetség.⁹³ Az itt elhelyezett gyermekek száma hivatalosan 50, ténylegesen viszont 300-ra tehető. A kéjlegéssel kapcsolatosan a Magyar Egyesület a Leánykereskedelem Ellen által végzett felmérések során több kérdőívben a bárca kiváltása előtt álló nő nyilatkozataiból következtetni lehetett a Monoron ténylegesen elhelyezett gyermekek számára.⁹⁴

⁹¹ DR. SZALÁRDY Mór: *A gyermekhalandóság és közárvaház Magyarországon*. Budapest, 1887. Pesti könyvnyomda-résztvény-társaság, 20. p.

⁹² MNL BFL X.214 1. kötet Kérdőívek, 1912. MNL BFL 612/1912

⁹³ I. m. 20. p.

⁹⁴ MNL BFL X.214 1. kötet Kérdőívek, 1912. MNL BFL 25/1912. MNL BFL 56/1912. MNL BFL 294/1912. MNL BFL 438/1912. MNL BFL 594/1912. MNL BFL X.214 2. kötet Kérdőívek, 1913. MNL BFL 86/1913 MNL BFL 414/1913. MNL BFL 572/1913. MNL BFL 747/1913.

VIII. Következtetések

A megfelelő szakirodalmi és történeti forrásokra támaszkodva igyekeztem feltárni azokat a társadalmi, szociológia, büntetőjogi és kriminológiai vetületeket, melyek eredményeire támaszkodva a kutatásom kérdései is megválaszolásra kerülhettek. A bűnözésre vonatkozó alanyi kört illetően foglalkoztatott annak a kérdése, hogy a prostituáltakat ki lehet-e emelni a bűnelkövetői halmazatból és értelmezhető-e az általuk alkotott csoport elkülöníthető elkövetői kategóriaként. Az általam vizsgált korszak jogfejlődésének főbb elosztópontjai szolgáltak a kutatás időbeli behatárolásául.

A kutatás során elengedhetetlennek bizonyult, hogy részletezzem a korszakot érintő társadalmi viszonyok alakulásának hatásait. A kiegyezést követő gazdasági modellváltás és fejlődés megnyitotta az utat a nőknek a háztartáson kívüli munkavégzés felé és a városiasodás tendenciájával összhangban új lehetőségek nyíltak meg. Az új lehetőségek hatására a női nem korábban nem látott individualizálódását lehetett megfigyelni. A változás merőben új alapokra helyezte bizonyos társadalmi kategóriák egymáshoz fűződő viszonyát, melyben tetten érhető a jogegyenlőség, mely a férfi-női kiegyenlítődés egyik, bár korántsem egyetlen fokmérője. Ennek vizsgálatakor beszédessnek illusztrációnak lehetett tekinteni, a férjhez menéshez való viszony alakulását, melynek újszerű negligálása beépült az érzelmi önállósulása folyamatába.⁹⁵

A kutatás során körvonalazódott számomra, hogy a kéjnők csoportját közel sem a homogenitás jellemzi. A törzskönyvek vizsgálata során szerteágazó, vallási és nemzetiségi szempontból is eltérő női sorsok mutatkoznak meg. A bárcaát kiváltó, majd ezt követően bűncselekményt elkövető prostituáltak között egyaránt volt római katolikus, jó házból való és Budapestre, szerencsét próbálni érkező tót, román vagy német lány. Ezen vizsgálatok alapján válik kézzel foghatóvá, hogy az esetek nagyobb arányában a bárca kiváltása mögötti motivációt a gazdasági, pénzügyi kiszolgáltatottság és egyéb munkalehetőségek hiánya jelentette. A bárca kiváltásához hasonlóan, a bűntettek vagy vétségek mögött, a vagyon ellen irányuló bűncselekmények esetén, a magas adósságok és a kereset csekély összege mutatható ki.

A fennmaradt levéltári anyagok feldolgozásnak eredménye ugyan nem mutatta ki, hogy a prostituáltak nagyobb arányban követnének el bűncselekményeket, viszont azt igen, hogy az esetek egyharmadában jelentkezik valamilyen alvilági kapcsolódás az elkövetéshez. Néhány esetben rablások, lopások esetén bűntársként egy-egy férfi jelent meg, de szervezett, prostituáltakat tömörítő bűnszervezetről még akkor sem lehet beszélni, ha a bejelentett lakcím

⁹⁵ GYÁNI 2020. 190. p.

alapján egy bordélyházban tevékenykedtek, hiszen a kisebb értékű lopásokat, orgazdaságot egyénileg követték el.

A dolgozatom a prostituáltak által elkövetett bűncselekmények azon típusaival foglalkozott, amelyek a foglalkozásból eredendően a leghangsúlyosabbak lehettek. Mivel a törzskönyvi dokumentációt vizsgálva az általam alkalmazott szempontok alapján, mindössze egy esetben volt a vád alapjául szolgáló jogcím magzatelhajtás, így a vizsgált adatok mentén adott volt a kutatási kérdésem két eleművé tétele. Ezen ellentmondás okán feltárást végeztem a kutatási kérdés második elemként. Az összefoglalt következtetésre a 19. század eleji orvosi megállapítások alapján jutottam, hogy nagyrészt egészségügyi okokból meddőséghez vezetett a prostituáltak által folytatott életmód.

A törzskönyvek egyéni vizsgálatakor az is foglalkoztatott, hogy miért lehet rendkívül alacsony a magzatelhajtások, csecsemőgyilkosságok száma, mikor a foglalkozásból adódóan az élet elleni bűncselekmények egyes típusainak felülreprezentáltságát lehetett prognosztizálni. A túlnyomó többségben megjelent gazdasági bűncselekmények ellentmondanak a romantikusan ábrázolt képpel, melyet a korabeli bulvársajtó olvasásakor tárult fel.

Ami a talán a legmeglepőbb feltárása volt a dolgozatomnak, hogy milyen összefüggés fedezhető fel a Budapesti és a Pest megyei gyermekhalandóság számaránya között. Amikor mélyebben vizsgáltam ezen a területeket, akkor vált világossá, hogy a korabeli gyermekvédelmi rendszer komoly hiányosságokkal küszködött, sok esetben szabályozási hézagokkal terhelt volt, mely új jogtörténeti és szociológia interterületeket nyitott meg további kutatások számára.⁹⁶

⁹⁶ BÉLAY István: Az első lelenház. *Budapest folyóirat* 1972. 5. szám, 36-38. p.

IX. Forrásjegyzék

A kutatás során mesterséges intelligenciára épülő eszközt nem használtam.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára, A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház (1947-től Budapesti Országos Büntetőintézet, 1951-től Budapesti Országos Börtön) iratai. Fegyenc-törzskönyvek. MNL BFL VII. 101.c.

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház (1947-től Budapesti Országos Büntetőintézet, 1951-től Budapesti Országos Börtön) iratai. Rabtörzskönyvek. MNL BFL VII. 101.d.

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház (1947-től Budapesti Országos Büntetőintézet, 1951-től Budapesti Országos Börtön) iratai. Elítéltek törzslapjai. MNL BFL VII. 101.p.

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszéki Fogház iratai. Fogolytörzskönyvek. MNL BFL VII.102.a.

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. IV-X. kerületi Büntető Járásbírósági Fogház iratai. MNL BFL VII. 103.

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára, - Budapest Főváros Levéltára. A jogszolgáltatás területi szervei. Budapesti Királyi Büntető Járásbírósági Fogház iratai. Fogolytörzskönyvek. MNL BFL VII. 104.a.

Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltár. A jogszolgáltatás területi szervei. Pesti (1875-től Budapesti) Királyi Törvényszéki Fogház iratai. MNL BFL VII. 106.

MNL BFL - VII.106 - fogoly – 1894/1021 (Niklausz Mária fogolytörzskönyve)

MNL BFL - VII.102.a - fogoly – 1914/3180 - Kern Lujza törzskönyve

MNL BFL - VII.102.a - fogoly – 1898/567 (Nikolics Ilona fogolytörzskönyve)

HU BFL - VII.104.a - fogoly - 1898 /1312 (Tóth Verona fogolytörzskönyve)

HU BFL - VII.104.a - fogoly – 1898/220 (Simkó Mari fogolytörzskönyve)

1884. Budapesti Rendőr-főkapitányság Rendészeti Szervek iratai. Igazgatásrendészeti iratok. Iratminta gyűjtemények MNL BFL VI.15.f.3. 2. doboz, 1. sz. dokumentum. Lichtenfeld Fáni kérvénye

MNL BFL - VII.104.a - fogoly – 1907/615 (Schwanauer Borbála fogolytörzskönyve)

MNL BFL - VII.101.c. - fegyenc. I – 473 (Knapp Mária fegyenc-törzskönyve)

MNL BFL - VII.102.a - fogoly - 1912/1552 (Tóth Gáborné Juhász Ilona törzskönyve)

MNL BFL - VII.102.a - fogoly – 1908/2227 (Bulanda Mária fogolytörzskönyve)

MNL BFL - VII.102.a - fogoly – 1914/1913 (Gottwald Teréz fogolykönyve)
 MNL BFL - VII.102.a - fogoly – 1914/947 (Simonyi Ilona fogolytörzskönyve)
 MNL BFL - VII.102.a - fogoly – 1913/2618 (Púki Matild fogolytörzskönyve)
 MNL BFL - VII.102.a - fogoly – 1911/1420 (László Júlia fogolytörzskönyve)
 MNL BFL - VII.101.d - rab.I – 9130 (Nagy Rebeka rabtörzskönyve)
 Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest Főváros Levéltára. BFL, X. 214. Magyar Egyesület a Leánykereskedés Ellen HU BFL X.214 2. kötet Kérdőívek, 1913. 347/1913.
 MNL BFL X.214 1. kötet Kérdőívek, 1912. 245/1912.
 MNL BFL X.214 1. kötet Kérdőívek, 1912. MNL BFL 612/1912
 MNL BFL X.214 1. kötet Kérdőívek, 1912. MNL BFL 25/1912. MNL BFL 56/1912. MNL BFL 294/1912. MNL BFL 438/1912. MNL BFL 594/1912. MNL BFL X.214 2. kötet Kérdőívek, 1913.
 MNL BFL 86/1913 MNL BFL 414/1913. MNL BFL 572/1913. MNL BFL 747/1913.

SZAKIRODALOMJEGYZÉK

ANTAL Zoltán, BARTKE István: A Központi (budapesti) régió, mint funkcionális egység. In SZABÓ Szabolcs (szerk.) *Közép-magyarországi mozaik*. Budapest, 2009. Trefort Kiadó.

BÉLAY István: Az első lelencház. *Budapest folyóirat* 1972. 5. szám.

BELUSZKY Pál: Budapest és a modernizáció kihívásai. *Tér és Társadalom*, 6. 1992. 3-4. szám.

BORBÍRÓ Andrea, GÖNCZÖL Katalin, KEREZSI Klára, LÉVAY Miklós: *Kriminológia*. Budapest, 2019. Wolters Kluwer Hungary.

BUZA László: A női kriminalitás. *Huszedik Század*, 1908. 2. szám.

DR. BÍRÓ Béla: *A prostitúció*. Budapest, 1933. A Magyar Királyi Rendőrség Országos Szaktanfolyamainak Kiadványa,

DR. JANIK Leonard: Az egyre növekvő érték – a gyermek (a csecsemőhalálozás elleni küzdelem múltja, jelene és jövője) In FORRAI Judit (szerk.) *Paradigmaváltás a tudományok, a technika és az orvoslás körében*. A Magyar Természettudományi Társulat tudománytörténeti kötetei (5). Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, <http://doi.org/10.23716/MTTT.5.2022.07>

DR. SCHREIBER Emil: *A prostitúció*. Budapest, 1917. „Pátria” Irodalmi Vállalat és Nyomdai R.T,

DR. SZALÁRDY Mór: *A gyermekhalandóság és közárvaház Magyarországon*. Budapest, 1887. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság.

ENYEDI György (1992) „Budapest az európai nagyvárosi rendszerben”. *Tér és Társadalom*, 6 (3-4). pp. 5-14. 6.p <https://doi.org/10.17649/TET.6.3-4.250>

FORRAI Judit: A budapesti prostitúció szabályozásának kezdetei. In. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 27. kötet. Budapest, 1998.

FORRAI Judit: Kávéházak és kéjnők. Budapest, a kávéváros – *Budapesti Negyed*, 1996. IV. évfolyam, 2-3. szám

FORRAI Judit: Munkaidő-szabadidő a mulató Budapesten a 18. század végén. In. SASFI Csaba (szerk.): *A társadalomtörténet-írás helyzete hazánkban. Ipar és társadalom a 18-20. században. - A Hajnal István Kör- Társadalomtörténeti Egyesület 10., jubileumi konferenciájának előadásai. Salgótarján, 1996. augusztus 22-23. Salgótarján-Budapest, 2003. Hajnal István Kör - Nógrád Megyei Levéltár - Budapest Főváros Levéltára.*

GYÁNI Gábor - KÖVÉR György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Budapest, 2001. Osiris Kiadó.

GYÁNI Gábor: *A nő élete*. Budapest, 2020. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.

GYÁNI Gábor: Könyörületesség, fegyelmezés, avagy a szociális gondoskodás. *Történelmi Szemle*, 1999. 1-2. szám.

HALMOS Károly: Magyarországi polgárosodás. Tallózás az 1988-1992 közötti történeti irodalomban. *Aetas történettudományi folyóirat*. 1994. (9. évf.), 3. szám

HEVESI István: Rendőrfőkapitány a prostitúció élén: Thaisz Elek (1820-1892) életútja, *Belvedere Meridionale*, 1995. 1-2. szám.

LÖW Tóbiás: A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről (1878: V. t.cz.) és teljes anyaggyűjteménye - 2. kötet. Budapest, 1880. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság

MARUZSA, Zoltán: A Vajdaság mint történeti régió. *Közép-Európai Közlemények*, 1 (1)

Magyar Statistikai Évkönyv, Budapest, 1874. Nyomatott Az Athenaeum Irod. És Nyomdai Részvény-Társulat Nyomdájában

MIKLÓSSY János: A budapesti prostitúció története. Budapest, 1989. Népszava Kiadó Vállalat.

MOLNÁR Olga: *A női munkaerők számának alakulása a székesfővárosban*. Budapest, 2020. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala.

NEMES Sándor: Gyakorlati nyomozás. Budapest, 1944. Griff Könyvkiadó.

PÉNZES János, SZILÁGYI Zsolt, KISS János Péter: *Az életminőség és a vándormozgalom hosszú távú területi összefüggéseinek vizsgálata Magyarországon a dualizmus korától napjainkig*.

PERÉNYI Roland: *A bűn nyomában: a budapesti bűnözés társadalomtörténete*. Budapest, 2012. L'Harmattan Kiadó.

SCHRANK, Josef: *Die Prostitution in Wien*. Deutschland, 1887. Inktank-Publishing, II. kötet.

SCHWERTNER János: Parázsló munkaerőpiac. *Tér és Társadalom* 8. évf.
<https://doi.org/10.17649/TET.8.1-2.296>

SZABÓ Anna: A női bűnözés az újabb kriminológiai irodalomban. In. JUNG Eszter (szerk.): *Büntetőjogi Tanulmányok XIII. kötet*. Budapest, 2012.

SZÉCSI Noémi: *Régen minden lánynak jutott férj*, Budapest, 2024. Park Kiadó.

SZÉKELY Vladimír – TÁBORI Kornél: *Az erkölcstelen Budapest*. Budapest, 2015. Tudáspolg Kiadó.

TRÁDLER Henrietta: Az igazi Édes Annák. *Sic itur ad astra*. 2017.

VÖLGYI Réka *Bordélytulajdonosok és bordélynyitás Budapesten a századfordulón*. 2021. Budapesti Levéltári Mozaikok (26). ISSN 2939-6921 <https://doi.org/10.56045/BLM.2021.26>

VÖLGYI Réka: Az utcaszögletek mártírjai" prostituált képek a XX. század eleji Budapesten. *Clio Műhelytanulmányok*, 2020. 1. szám

VÖLGYI Réka: Bordélytulajdonosok és bordélynyitás Budapesten a századfordulón. In. *Budapesti Levéltári Mozaikok* 2021. 53. szám. DOI: <https://doi.org/10.56045/BLM.2021.26>

VÖLGYI Réka: *Élet a bordélyban*. Budapesti Levéltári Mozaikok, 2024/7. ISSN 2939-6921 <https://doi.org/10.56045/BLM.2024.7>

VÖLGYI Réka: Pest legszebb ágyasa és a Vörös Zsuzsa prostituáltgyilkosságok a bulvársajtóban. *Médiakutató*, 2023. tavasz XXIV. évf. 1. szám, 41-53. p. <https://doi.org/10.55395/MK.2023.1.3>

JOGFORRÁSOK

1848. évi XX. törvénycikk a vallás dolgában

1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről

1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügyi rendezésről

Szabályrendelet a bordélyügyről (837/1884)

33.474/1867. (X.30.) Pest város tanácsának szabályrendelete

837/1884. számú szabályrendelet – Szabályrendelet a bordélyügyről

1895. évi XXXIII. törvénycikk az állami anyakönyvekről

1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról

9.465/1900. Rendelet a kéjelgésügy szabályozására

1907. évi 881-1008. számú fővárosi rendelet: Rendelet a kéjelgésügy szabályozására

1927. évi 160.100/1926. számú belügyminiszteri körrendelet (A prostitúció szabályozásáról)

NAPILAPOK

Pesti Hírlap 1907, 1908

Budapesti Hírlap 1900

Pesti Napló, 1869. december (20. évfolyam, 1869-12-17 / 289. szám)

Megrendszabályozott találkahelyek. Pesti Hírlap, 1907. június 25. 8. p.

Megvesztegetett börtönőr. Pesti Hírlap, 1908. december 12. 22. p.

Csak semmi bizottság. Budapesti Hírlap, 1900. június 1. 11. p.